

XIII. évf. 2005/1

Communio

NEMZETKÖZI KATOLIKUS FOLYÓIRAT

Jézus keresztsége

TÖRÖK JÓZSEF • Beköszöntő

JEAN-PIERRE BATUT • Jézus keresztségének
teológiai olvasata

MICHAEL FIGURA • Jézus megkeresztelkedése
mint a szentháromságos
egy Isten kinyilatkoztatása

EGON KAPELLARI • A víz megszentelése

GIORGIO FEDALTO • Jézus keresztsége
az egyházatyáknál

MARIE HÉLÈNE • Az Úr keresztségének ikonja
CONGOURDEAU Liturgikus olvasat

COMMUNIO

NEMZETKÖZI KATOLIKUS FOLYÓIRAT

FŐVÉDNÖK: ERDŐ PÉTER BÍBOROS

SZERKESZTI A COMMUNIO ALAPÍTVÁNY, BUDAPEST

FELELŐS KIADÓ: BOLBERITZ PÁL

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

PÁPAI LAJOS, TERNYÁK CSABA, BOLBERITZ PÁL,
FILA BÉLA, GYÖRFFY ANDREA, JELENITS ISTVÁN,
KERESZTY RÓKUS, KUNSZT GYÖRGY, MARÓTH MIKLÓS,
NEMESHEGYI PÉTER, ROSKA TAMÁS,
RÓZSA HUBA, TÍMÁR ÁGNES

FELELŐS SZERKESZTŐ: TÖRÖK JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: FÜZES ÁDÁM

SZERKESZTŐSÉG: 1053 BUDAPEST,

PAPNÖVELDE U. 7.

E-MAIL: COMMUNIO@ELLA.HU

ISSN 1217-2456

KIADJA A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT

1053 BUDAPEST, KOSSUTH L. U. 1.

FELELŐS VEZETŐ: DR. RÓZSA HUBA ALELNÖK

FELELŐS KIADÓVEZETŐ: FARKAS OLIVÉR IGAZGATÓ

KÉSZÜLT AZ EFO NYOMDÁBAN

FELELŐS VEZETŐ: FONYÓDI OTTÓ

BEKÖSZÖNTŐ

A megújult *Communio* első számának szerkesztése, a szerkesztői előszó megírása ritka pillanatban történik: Szent Péter trónusa üres, az új pápát megválasztó konklávé még nem ült össze; mindeközben nem csak a találgatás folyik a II. János Pál pápát követő utód személye felől, hanem elkezdődött a világ, vagy legalább is az emberiség egyhatodát kitevő katolikusság „véleményének formálása”, a legkülönbözőbb hírközlő eszközökben megszólaló „bölcsek” ingyenes jövődöléseivel. Miként szakítson az Egyház múltjával, miként hasonuljon a jelenkor kívánalmaihoz, miként lépje át az apostoli hagyományt, de még a Szentírásban világosan kinyilatkoztatott és abból két évezred során helyesen kiolvasott és értelmezett igazságokat is?

Amikor az elhunyt pápa végrendeletének hamis értelmezését sulykolták, az Egyház természetfölötti arcát akarták eltakarni. A koporsóban fekvő pápa arca fölé – megfelelő imádság kíséretében – kendőt helyeztek; ám az Egyház nem halott, tündöklő, természetfölötti arcát a véleményformáló álpróféták nem kendőzhetik el. Ez az igazi arc megmutatkozott Húsvétkor a pápa szenvedésektől barázdált arcán, egy pillanatig erre az arcra tekintve minden ember fölfedezhette saját létének törekénységét. Ez az igazi arc egyben, ott és akkor az egész emberiség arca volt. S az Egyház igazi arca tagjain is láthatóvá vált, amikor a haláltusáját vívó pápát imádkozó tömeg vette körül, amikor halálhírére milliók indultak Rómába, hogy elkísérjék utolsó földi útjára azt a Péter-utódot, aki korának emberét megértve és szeretve tudott a kor tévedéseire nemet mondani, és az evangélium örök értékeiből mindenkinek részt juttatni. Mivé lenne Krisztus Egyháza, ha minden korhoz, emberi elváráshoz állandóan csak igazodna, változna? A pápa nem azért van, hogy megváltoztassa Krisztus tanítását, hanem hogy megőrizze és továbbadja – mondta II. János Pál.

A *Communio* új folyama ennek szellemében folytatja munkáját. Az előző, összevont évfolyamok bevezetőjében megígért új formában, olvasóbarát betűtípussal jelentkezik a 13. évfolyam első száma, amelynek kiadója és ter-

jesztője a Szent István Társulat. A magyar *Communio* a nemzetközi gyakorlatot követi, mert a francia változatot a patinás Fayard könyvkiadó jelenteti meg, az olaszt pedig a milánói székhelyű Jaca Book. A szerkesztés munkáját továbbra is a *Communio* Alapítvány végzi. Reményeink szerint ez a terjesztési forma több olvasóhoz juttatja el folyóiratunkat, mint az előző, amit a szűk munkatársi kör végzett.

A második korrektúra közben kaptuk a hírt, az Úr 2005. esztendejében, április 19-én este 17 óra 49 perckor fehér füst szállt föl abból a bizonyos vatikáni kéményből, amelyet tízezrek figyeltek, ki szabad szemmel, ki távcsővel. Háromnegyed óra múlva ismertté vált, hogy az új pápa a Hittani Kongregáció bíboros-prefektusa, Joseph Ratzinger, aki a XVI. Benedek nevet választotta. A *Communio* folyóirat egyik alapítója, bő negyedszázad múltán Jézus Krisztus földi helytartója, Szent Péter apostol 265. utóda lett. Az 1992-ben elindított magyar *Communio* számára tisztességes, egyszeri, anyagi segítséget nyújtott. A *Communio* magyar szerkesztőbizottsága, valamint a Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék magyarországi könyvkiadója fiúi tisztelettel és őszinte szeretettel köszönti XVI. Benedek pápát!

Tartsd meg Isten Szent Atyánkat, Krisztusnak helytartóját!

*

A szerkesztőség és a kiadó szeretettel köszönt minden régi és új olvasót!

JEAN-PIERRE BATUT

Jézus keresztségének teológiai olvasata

„Kell tehát, hogy azok közül, akik mindig velünk tartottak, amikor a mi Urunk, Jézus közöttünk járt-kelt, kezdve János keresztségétől egészen mennybevétele napjáig, velünk együtt tanúskodjék feltámadásáról.”

Az Apostolok Cselekedeteiben (1,21–22) Péter, midőn fölvetődik a Júdás helyébe választandó személy kérdése, e szavakkal sorolta föl a követelményeit annak, amit „apostoli tekintélynek-képességnek” lehet nevezni. Tudván azt, hogy maga Isten fogja a sorshúzáson keresztül megismertetni választását, az e feladat elfogadására való alkalmasság föltételezi nem csak a Krisztus föltámadásáról teendő tanúskodásra való képességet, hanem azt a tényt is, hogy a Júdás helyébe lépő tanúnak Jézus egész nyilvános működése során a köréje csoportosultak között kellett lennie.

Ez a két követelmény gazdag következményekben, tanításban. Mindenekelőtt hangsúlyozzák, hogy ha Jézus földi életének nem is volt más értelme, minthogy ő föltámadt, ezzel ellenkezőleg a föltámadásról való tanúskodásnak csak akkor van értelme, ha az illető meg tudja ragadni Jézus földi életének egészét. Amikor Máté és Lukács megszerkesztik evangéliumaikat, akkor a betlehemi születés és a názáreti évek is új olvasatot kapnak a húsvéti misztérium fényében, mint annak elővételezései. Ám a kifejezetten apostoli tanúskodás abban az adott időpontban kezdődik, amely a nyilvános működés kezdetének tekinthető: ez a pillanat Jézus megjelenése a Jordán folyónál és megkeresztelkedése János közbejöttével.

A megjelenésnek (*manifestation*) különböző jelentései vannak, amint azt Epifánia ünnepe mutatja. A keleti egyházak¹ liturgiái különösen hajlamosak a három eseményt (napkeleti bölcsek érkezése, keresztség a Jordánban és a kánai menyegző) mint egyetlen misztérium különböző megnyilatkozásait szemlélni. „Ma a mágusok egy fényességes urat kerestek a csillagok között és egy síró újszülöttet találtak a bölcsőben. Ma Krisztus belép a Jordán vízé-

¹ Lásd Marie-Hélène Congourdean tanulmányát a jelen számban.

be, hogy ott lemossa a világ bűneit. Ma az Úr betölti az égi jelek elsőjét, a vizet borrá változtatva” (Aranyszavú Szent Péter).

Bármennyire is különbözőnek tűnik a három esemény, a három misztérium, mindegyik az átmenet (*passage*) jegyében zajlik, s mint ilyen, elővételezi a nagy átmenetet, ami a halálé és a föltámadásé. Átmenete az örökkévalóságból a bölcsőbe Annak, Akinek ragyogása meghaladja a csillagokét; átmenet élete csúcspontján a szenvedés kelyhe által, ami a keresztség és az Eucharisztia forrása; átmenet itt a Jordánon, mintegy anyaméhen át, az újjászületés érdekében, ami meghalaszt a bűnnek és újjászül az örök életre.

Ennek a húsvétnek (ami szintén átmenet) az apostolok előbb haszonélvezői és tanúi voltak, hogy majd szolgálai legyenek a Szolga nyomában, aki őket e célból választotta ki.

JÁNOS KERESZTSÉGE

„Ez Betániában történt, a Jordánon túl, ahol Jézus keresztelt” (Jn 1,28). Fontos az evangélista földrajzi pontossága. Azoknak, akik Keresztelő János beszédét hallgatni akarták, át kellett kelni a Jordán folyón és kivonulni, távozni a hagyományos Szent Földről. Ez a cselekedet egészen egyszerűen felért a „szövetségi szakítás” elismerésével, mert az Ígéret földjén való tartózkodás joga csakis a szövetségen belül létezhetett, amely szövetségnek ez a Föld a záloga.

A nép tehát saját maga megy el a földjéről, ebben valami hallatlan rejtezik. Izrael népe drámai történelmének során soha nem hagyta el magától a földjét. Az addig egyedül ismert esemény a brutális megfosztás esete volt, amelynek során a rabszolga és számkivetett nép Isten felé fordul, megvallva bűneit és hozzá irgalomért esedez. De most, amint Máté evangélista hangsúlyozza, amikor Keresztelő Szent János megjelent, „kiment hozzá Jeruzsálem, egész Juda és a Jordán egész vidéke, megvallván bűneiket” (3,5). Ez a fordított egyiptomi kivonulás soha nem jelentkezett az üdvörtörténet folyamán. Lényege a bűnök megvallása, amit teljesen egyedi cselekmény kísér, minőségileg fölötte áll minden előzetes, bibliai bűnmegvallásnál, ami már önmagában is jelzi a Megváltó közelségét.

Mindezt szükséges tudni ahhoz, hogy János keresztségének horderejét föl lehessen mérni. És megérteti János hevességét azok irányában – mert voltak ilyenek! – akik csak színlelték a bűnbevallást. „Amikor látta, hogy sok farizeus és szadduceus jön megkeresztelkedni, így szólt hozzájuk: Viperák fajzata! Ki tanított benneteket arra, hogy fussatok a közelgő harag elől? Teremjétek a bűnbánat méltó gyümölcsét” (Mt 3,7–8). A farizeusok és a

szadduceusok, Jézus jövőendő ellenségei, megkeményedtek a kegyelmi csodával szemben, amit a nép viszont elfogadott. Már János kapcsán is azt mondták, amit majd Jézus esetében is mondani fognak, amikor ő az üdvösséghez vezető megtérésről profetizált. „Lám, nem mentetek semmire. Nézzétek, az egész világ követi” (Jn 12,19).

János kereszttelési gesztusa ettől kezdve megvilágosodik. Ő új átmenetről beszél, a Jordánon és a tengeren túlra, előbb a választott nép számára, majd a nemzeteknek. Ettől a pillanattól kezdve Izrael kezdi megérteni az igazi esdeklést, azt, ami a szövetség véreire utal: „Az ő vére mirajtunk és a mi fiainkon!” (Mt 27,25).

Megkeresztelvén, vagyis alámerítvén azt, aki elismeri vétkeit, a Keresztelő felküldi a másik oldalra, vagyis az Ígéret Földjének oldalára. E prófétai gesztushoz Keresztelő Szent János nem kapcsolt semmi olyan hatalmat, ami csak Istené lehet, vagyis helyreállítani a nép által felbontott szövetséget. Azonban, miután belekiáltotta a pusztába: „Térjete meg, elközelgett Isten országa!”, a Keresztelő, tanúja e valódi megtérésnek, úgy érzi, szimbolizálni kell egy rituussal Isten országának közelségét. Ha Isten, amint azt meghirdette Zakariásnak, most elkezd profétájának szolgálata által előkészíteni a népet (Lk 1,17), ez azt jelenti, hogy Akire várnak, már a küszöbön van, beles az ajtón, átkémlél a rácson. Jön, mint az Énekek Énekének jegyese (2,9) és mint a favágó, aki a terméketlen fát kivágja. Jön mint aki erősebb (Máté 3,12), mint aki lefegyverzi az „erőset” (12,28), s hatalmába keríti javait. Jön, mint eszkatológikus Bíró, aki a pelyvát „olthatatlan tűzzel” (Mt 3,12) felperzseli.

Érdemes jól megjegyezni, hogy János nem ezt mondja: „Keresztelkedjete meg és elkerülitek a büntetést.” Megkísérelni, hogy a ember elkerülje, ez az, amit nem sokkal előbb a farizeusok és a szadduceusok szemére vetett. Ha Ő, akinek jönnie kell, ítéletre jön, János keresztségének ebben az esetben nem az ítélet elhárítása a célja, hanem ellenkezőleg, annak elfogadása a maga szigorában: elfogadni a halálon történő átmenetet anélkül, hogy az ember pontosan ismerné ennek az átmenetnek a végkimenetelét.

A legmeglepőbb az, hogy ezt a félelmetes perspektívát nem csupán néhány egyén fogadta el, hanem – amint a szinoptikusok közül egyedül Lukács figyelmes erre a tényre – „az egész nép” (Lukács 3,21) megkeresztelkedik. Kétségbenvonhatatlan jele annak, hogy János prédikációja teljes mértékben célba ért és az esemény, amelyet beszédében beharangozott, most már megtörténhet.

MEGTENNI AZ ELŐÍROTTAKAT

Máté szándékosan kiemeli János és Jézus jövetelének-fellépésének hasonlatosságát, amit a görög szövegben (3,1 és 3,13) ugyanazon ige használata biztosít, a magyar fordítás ezt nem érzékelteti. Ez utóbbi, Jézus megjelenésének az értelme, figyelembe véve az előzőt, Jánosét, világos: a Bíró meg lett hirdetve, be lett jelentve, íme, most jön és vele az ítélet, Isten haragja.

A Bíró itt van, de hallgat – amint majd később, bírái előtt sem fogja megtörni a csendet. Ám nem elégszik meg a hallgatással, a maga során odajárul, hogy alávesse magát *utolsóként* (mivel mindenki előtte keresztkedett meg) ugyanannak a rítusnak, mint a többiek. Máté az egyetlen, aki Keresztelő Szent János megdöbbenését rögzíti, de a negyedik evangéliumban is található erre utaló mondat: „én sem ismertem” (Jn 1,31).

Az az ismeret, amivel János rendelkezni vélt Jézus felől, gyorsan tévesnek bizonyult, mivel annak lehetett tanúja, hogy a Bíró magamagát veti alá az ítéletnek. Ez akkor történt, amikor Jézus így felelt Keresztelő Szent Jánosnak: „Hagyd ezt most! Illő, hogy mindent megtegyünk, ami elő van írva” (Mt 3,15).

Ez a felelet pontosan leírja a tanítvány útját. Meg kell tanulnia, hogy Istenre és Krisztusra bízson saját életére vonatkozóan minden kezdeményezést; utána majd képes lesz Isten ügyén fáradozni a maga során közreműködőként. A krisztusi „én” majd „mi” lesz. „Többet dolgoztam mindegyiküknel, igaz ugyan, hogy nem én, hanem az Isten kegyelme, amely velem van” – írja Szent Pál (1Kor 15,10). Ettől a pillanattól kezdve a próféta Keresztelő Szent Jánosból tanítvány lesz, és a tanítvány tanúvá válik. Tanú lesz a hozzá küldött papok és leviták előtt (János 1,19-34), az lesz főként Heródes negyedes fejedeleme előtt (Mt 14, Mk 6), halálával előre megjelenítvén Ura szenvedését.

Az Úr és a tanítvány együtt töltik be az előírottakat. A második és a harmadik Izajásnál ennek a szónak kettős értelme van. Egyrészt jelenti az igazságszolgáltatást, vagyis az ember megőrzi Isten parancsait; másrészt „az előírás az isteni irgalmasság üdvhozó közbejötté, amelynek közelségét a próféta meghirdeti” (A. Feuillet). Az isteni igazságszolgáltatásnak-előírásnak az ingyenes kinyilatkoztatása teszi lehetővé az emberek számára, hogy megőrizzék a parancsolatokat. „Ne gondoljátok, hogy megszüntetni jöttem a törvényt vagy a prófétákat. Nem megszüntetni, hanem teljessé tenni” (Mt 5,17). A beteljesedéshez érkezünk el ezen a ponton, ami az emberek számára lehetővé teszi a megigazulást és az igazság gyümölcseinek termését.

Az előírás – isteni igazság beteljesítése, amint azt Jézus felfogja, abban áll, hogy a bűnösök közé besorolja magát. Ez „illő”, amint a Zsidókhoz írt levél

írja. „Illett ugyanis, hogy (Isten) azt, akiért és aki által minden lett, mivel számtalan fiát elvezette az üdvösségre, az üdvösség szerzőjeként a szenvedésben tökéletesítse” (2,10). Az „illő”, amelyről itt szó van, nem az emberi, hanem az isteni bölcsesség tartományában helyezkedik el, Isten tervének megvalósulása rendjében. Ugyanerről az Isten tervével való belső megegyezésről tanúskodik Betániai Mária, elfogadva a halált, amikor neki is el kellene utasítania, amint Péter tette („ilyesmi nem történhet veled!” – Mt 16,22), és ezt az elfogadást Jézus lábának megkenésével, mély értelmű szimbolikus tettel juttatta kifejezésre. Amikor Jézus ezt jóváhagyja, a keresztségkor is alkalmazott „hagyd” igét használja (Jn 12,7). Bár Keresztelő Szent Jánosban ekkor még nincs meg a tökéletes beleegyezés, „hagyja”. Hagyja, hogy Jézus legyen a kezdeményező és beteljesedjen, ami elő van írva, vagyis Jézus a bűnösökhöz hasonlatossá lesz. Ettől a naptól kezdve olyan megalázkodással, hogy ha Isten letekint az emberek nyomorúságára, tekintete saját Fián pihen meg.

A KERESZTSÉG, KRISZTUS TETTE

Érdekes még fölfigyelni egy dologra, ami egyáltalán nem részletkérdés. Jézus mindenki mástól különbözően nem vallja be bűneit: „Ki vádolhat bűnnel közületek?” (Jn 8,46). Szolidaritása a bűnösökkel ugyanakkor nem csökkent, ami itt fölsejlik, az szeretetének végtelen együttérzése a bűnösök irányában.

Kezdeményezésének szuverén szabadsága segít abban, hogy kétkedés nélkül elveszük a keresztség történetének hivatáskénti, meghíváskénti értelmezését. A hivatástörténetek két alapvető eleme ugyanis itt hiányzik: Isten hívása és az ember felelete. Itt minden Jézus kezdeményezésére történik. Az eseménynek a fogadott fiúság felőli megközelítése, vagyis az adopcionista értelmezés – amely a keresztség pillanatában azt a pillanatot látja, amikor Jézus a Fiúvá „válik”. (Erre majd vissza kell térni. Itt Isten igazol, de nem tesz, cselekszik, amint Jézus tanítványait apostolaivá tette „tizenkettőt választott ki”, régi fordításban: „rendelete tizenkettőt”, Mk 3,14). Az Ószövetségben csak egyetlen, hallatlan példa található arra, hogy az ember maga kezdeményezze a találkozást Istennel és Isten ezt elfogadja. Izajás meghívásáról van szó, ami különbözik valamennyi más prófétaétól, mivel Izajást senki nem hívta. Miután Izajás megtisztult bűnétől, sietve válaszol Istennek, aki mintegy önmagát kérdi – „Kit küldjek el? Ki megy el nekünk” (Izajás 6,8) –, a következőképpen: „Itt vagyok, engem küldj el!” A próféta itt annak az előképe, aki majd magára alkalmazza a zsoltár szavait és egy nap kinyilvánítja:

„Te nem követelsz véres vagy ételáldozatot, de megnyitottad fülem a hallásra. Nem követelsz égő- és engesztelő áldozatot, így szólok hát hozzád: lásd, itt vagyok! A könyvtekercsben rólam írtak, hogy teljesítsem akaratod” (40,7–9). Krisztus az, aki „beteljesíti az akaratot”, vagyis megvalósítja Isten tervét. Ő a főpap, aki bennünket megszentel „testének föláldozása által egyszer s mindenkorra” (Zsid 10,10).

Ha Jézus keresztségének a jele ilyen mélységes tartalmat hordoz, őrizkedni kell attól, hogy mindössze alázatosságának példamutató voltára szorítkozunk. Mindössze erre egyszerűsíteni azzal a veszéllyel jár, hogy a húsvéti misztériumra utaló jegyei elvesznek. A kereszthalál sem példaadás, hanem hatékony tett, ebből konkrét követelmények következnek a Krisztusban hívő számára. A tét a konkrét tettben való részvétel, nem pedig akárminek a hozzáadása.

A KERESZTSÉGTŐL A LÉLEK ALÁSZÁLLÁSÁIG

Mint János valamennyi keresztelése, úgy a Jézus által fölvetett keresztség is két időrészből áll: egy alászállásból és egy fölemelkedésből. Jézus számára az alámerülés a szenvedést jelzi előre, a fölemelkedés a feltámadást. A többiek számára a jánosi keresztségnek ezzel vége, Jézusnál folytatódik. A fölemelkedést egy *theophania*² követte, kinyilvánítván, hogy Jézus tettét Isten elfogadta.

Minden bibliai teofániát feszültség előz meg, az ünnepélyes csend hirdeti Isten érkezését: „Amikor (az angyal) feltörte a hetedik pecsétet, csönd lett az égben, úgy egy félórára” (Jel 8,1). Itt is ugyanígy történik: „Ekkor történt, hogy amikor már az egész nép megkeresztelkedett, és Jézus is fölvette a keresztséget, és imádkozott, megnyílt az ég, és a Szentlélek szállt rá látható alakban, galambként. Szózat is hallatszott az égből: Te vagy az én szeretett Fiam, ma adtam neked életet” (Lk 3,21–22). Egyedül Lukács említi Jézus imádságát és idézi a 2. zsoltárt (Máté és Márk inkább a Szolga első énekét idézik – Iz 42,1), az evangéliumok tanúskodása egyezik: a Szentlélek leszáll Jézusra, istenfiúságát az Atya nyilvánosan tanúsítja.

Ezen a ponton a keresztség teológiai olvasatának legkényesebb pontjához érkezünk el. Ha elvetjük a példaadást (vagyis Jézus az alázatosság pél-

² Lásd Michael Figura tanulmányát a jelen számban.

dáját adja), ami jogos, föl kell tenni a kérdést: mi történt vele ebben a misztériumban? A nyilvános működését jelző esemény mennyiben jelent emberi létében minőségi többletet? A teológiatörténet azonban ismeri az ilyen kérdésekre adott feleletek veszélyeit is, mert az adopcionizmus szerint Krisztusban „nem emberré lett Istent, hanem az Isten által adoptált embert kell látni” (Charles Bouyer). Márpedig ez a keresztény hittel ellentétes állítás mindig jelentkezik Jézus megkeresztelkedésének magyarázatakor, a Lélek látható alászállása Jézusra azzal a kísértéssel jár, hogy Ő előtte a Lelket nem „bírt”, következésképpen nem volt igazán Fiú, mert a Lélek az istenfiúság Lelke (Róm 8,15).

„TE VAGY AZ ÉN FIAM”

A keresztség és Jézus fiúsága között mind a három szinoptikusnál megvan a kapcsolat, a teofánia pillanatában mindhárman a Fiú címet használják. A különbség a szentírási hivatkozásokban található, amelyekre támaszkodnak.

Máté és Márk Izajás Szolgájának első énekére utalnak: „Nézzétek, a szolgám, akit támogatok, a választottam, akiben kedvem telik. Kiárasztom rá lelkemet” (Izajás 42,1). A görög fordítás, amit a szerzők az Ószövetség idézésére használnak, ebben az esetben meghatározó: a héber *ebed* szót a görög *pais* adja vissza, a Septuaginta Izajás 42-nek mindkét értelmezését lehetővé tette, mert a *pais* egyszerre jelent szolgát és gyermeket. A második értelme, a gyermek, amit az evangélisták választottak, lehetővé tette Izaiás idézését, Jézus fiúságára utalva. „Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik” (Mt 3,17). „Te vagy az én szeretett Fiam, benned telik kedvem” (Mk 1,11). Ez nem azt akarja mondani, hogy a *pais* első értelmét elfelejtenék, mert Jézus az Atyának engedelmes szolgaként éli meg fiúságát emberi léte során.

Lukács más biblikus szöveget választ, a 2. zsoltár 7. versét idézve: „Az Úr végzését hirdetem; ő így szólt hozzám: a Fiam vagy, ma adtam neked életet”.

A 2. zsoltár egy koronázási rítust ír le, amelynek során a királyt Isten fiává fogadja. Ezért jogos megkérdezni, Lukács miért ezt részesítette előnyben a Szolga első énekével szemben? A szöveg ezzel nem vált még védtelenebbé az ebionita, azaz zsidózó magyarázatokkal szemben? Hiszen azok a gyermeksegevangéliumokat elvetették, csakhogy Krisztus fiúságát még jobban köthessék a Szentlélek leszállásához, ami megkeresztelkedésekor történt.

Lukács szövegének jobb megértését segíti a Apostolok Cselekedeteinek központi beszéde. A szerző második könyvében, miután a szenvedéstörténetet a 2. zsoltár első verseivel megvilágította (ApCsel 4,25–28), újból ezt a zsoltárt idézi, amikor elmondja Pálnak a zsidók előtt tartott beszédét, amely

Jézus húsvéti megdicsőülését hivatott nyilvánvalóvá tenni. „Így mi azt az örömhírt hirdetjük nektek, melyet az Isten az atyáknak tett, amint azt ő utódaiknak teljesítette, amikor feltámasztotta Jézust. Ez van a második zsoltárban megírva: Fiam vagy, ma nemzettelek” (ApCsel 13,32–33).

Lukács egyértelmű utalásai a 2. zsoltárra, mind az evangéliumban, mind az Apostolok Cselekedeteiben, nyíltan fölfedik az író célját. Ott, ahol Máté és Márk inkább a Szolga alakját akarják előtérbe állítani és kevésbé a Fiút önkéntes megalázkodásában, Lukács tekintetét arra a cselekedetre irányítja, amellyel az Atya a föltámadás útján a jobbjára emeli a Messiást, aki ellen „a föld királyai fölkeltek” (Zsolt 2,2). Világos tehát, hogy sem nála, sem a másik kettőnél a Fiúként történt bemutatás – melynek bevezetése a Lélek aláereszkedése Jézusra – nem kérdőjelezi meg az Ige örök születését. Ellenkezőleg, arra utal, amikor az Atya Jézust föltámasztván, neki igazságot szolgáltat. Miután „a bűnözők közé sorolták”, környezete azt hihette, hogy Isten őt elvetette, „noha sokak vétkeit hordozta, és közben imádkozott a bűnösökért”, amint ezt a Szolga negyedik éneke állítja (Izajás 53,12).

FÖLTÁMADÁS ÉS SZÜLETÉS

A föltámadás tehát különbözik az Ige örök születésétől. Az adopcionista tévedés a kettőt összetéveszti. Bár különbözőségük világos, Lukács utalása a 2. zsoltárra szükségessé teszi a rákérdezést az e két valóság között fennálló kapcsolatra. Ha ez a kapcsolat előttünk kevésbé világos, a Szent Pál beszédeit hallgató zsidók számára érthetőbbnek kellett lennie, ugyanis az apostol a 2. zsoltárra utalva akarta őket meggyőzni, hogy Isten föltámasztotta Jézust.

Az Újszövetség egy másik irata, ami a judaizmusból megtért keresztényekhez szól, ezt a gondolatot megerősíti. A Zsidókhoz írt levélről van szó, pontosabban annak bevezetőjéről.

„Azelőtt Isten a próféták útján [...] szólt őseinkhez, ezekben a végső napokban Fia által szólt hozzánk, akit a mindenség örökösévé tett [...] Ő tartja fenn hathatós szavával a mindenséget. Miután megváltott minket a bűntől, helyet foglalt az isteni Fölség jobbján, s annyival kiválóbb, mint az angyalok, amennyivel különb nevet örökölt náluk. Vajon melyik angyalnak mondta valaha: A Fiam vagy, ma születtek?” (Zsid 1,1–5a).

Ezekben az utolsó napokban tehát Isten a Fia által szólt hozzánk, ez utóbbi, betöltve küldetését, megkapta a Fiú nevet. Minden úgy történik, mintha Ő, aki öröktől Fiú, a bűnöktől való megtisztítást bevégezvén, új módon is Fiúvá válna.

Milyen értelemben lesz azzá? Az Újszövetség egyértelmű tanúskodása szerint. Krisztus megdicsőülése nem ad neki olyan fiúságot, amivel előzőleg ne rendelkezett volna. A Zsidókhoz írt levél szövege bármi kétség nélkül arra utal, hogy a Fiú nevének fölvétele – megkapása nem csak az emberiséget tájékoztató kijelentés. A feltámadás a mag örök dimenziójában szemlélve Jézusban valóságos változást okoz. „Jézus, miközben egészen Fiú, földi életét szolgai állapotban töltötte. Ahelyett, hogy földi élete kezdetétől fogva beöltözött volna a fiúi dicsőségbe, embersége a mi emberségünk szintjén volt. Az istenfiúság magában hordozza a halhatatlanságot; az ilyen életnek nincs vége. Jézus azonban a halál útját választotta, neki imádkoznia kellett, hogy megmeneküljön a haláltól és meghallgatásra talált, de a halálon keresztülhaladván (Zsid 5,7). Így elnyerte, hogy elpusztíthatatlan életerő járja át az ő teljes emberségét. Húsból és vérből álló természetének szüksége volt az átalakulásra, újjászületésre. Valójában pontosan e célból vette föl a mienkéhez hasonló természetet, hogy azt átalakítsa és a Fiú teljes méltóságára emelje.”

Albert Vanhoye³ főtebb idézett gondolatai figyelembe veszik az idézett 2. zsoltár igazi értelmét. Az örök Fiú felfoghatatlan lealacsonyodása a húsvéti fölmagasztalásban ér véget, fiúi kiváltságainak emberségével történt közlésében, és ezt a közlést-közöltetést (*communication*) a romolhatatlan élet bizonyítja, amelynek ő ezentúl örvend. Tehát jogos azt állítani, hogy Az, aki mindig Isten Fia volt isteni természete szerint, most Isten Fia lett embersége szerint. A Jordán vizében való elmerülés előre jelezte a halált, amely felé Jézus szabadon haladt, a fiúságát kimondó atyai hang pedig előre jelezte a maga során emberségének átalakulását a Lélek ereje által.

A MESSIÁSI NÉP KÜLDETÉSÉNEK ALAPJA

Magától értetődően a fiúi előjogok illetén közlése nem csak Jézus számára hasznos, hanem számunkra is. Az emberség, amit ő magára vett, számára egyáltalán nem volt szükséges, hacsak nem azért, hogy megváltásunk, föltámadásunk és istengyermezségünk-fogadott fiúságunk eszköze, eszközlője legyen.

Ebből a szempontból egy másik párhuzam is fölvetődik a megkeresztelkedésen elmélkedő hívő ember gondolatában Szent Lukács elbeszélése és az Apostolok Cselekedeteinek 1. fejezete között. Ez utóbbi arról szól, hogy

³ Albert VANHOYE, *Situation du Christ*, Paris 1969, 144.

mind együtt voltak az emeleti szobában és ott imádkoztak Jézus Anyja, Mária társaságában. A János által megkeresztelt Jézus imádságban kérte magára a Lélek leszállását, az Egyház ugyanígy, Urának ígéretére támaszkodva, szintén imádságban várta ugyanazt az isteni ajándékot. A Szentlélek akkor Jézuson nyugodott, most az Egyházon nyugszik, ami az ő teste.

A fiúság Lelke már teljes mértékben megadatott. Ám a jövődő dicsőséget figyelembe véve, amire mi még várunk, a Lélek ajándéka még nem érkezett el, csak biztosíték, zálog formájában. A szolga nem lehet nagyobb, mint a mestere (Jn 15,20) és a hányattatások, amiben ez utóbbinak része volt, az előbbit is érintik.

Jézus valójában két keresztségben részesült, és nem csupán egyben. Az első János kezéből vette föl, a másodikat pedig azoktól nyeri el, akik halálra adják. „Keresztséggel kell megkereszteltetnem. Annyira szenvedek, míg be nem teljesedik” (Lk 12,50).

Milyen Krisztus helyzete a Jordánban történt megkeresztelkedés és a szenvedés keresztsége között? Vissza kell térni arra a pillanatra, amikor Jézus imádságára az Atya által küldött Szentlélek leszáll rá. Az egész Szentháromság megnyilatkozik ebben a teofániában, ám pontos sorrendben, ahol a Fiú mint végső „címzett” szerepel: az Atya küld, a Szentlélek küldött, az ajándékot a Fiú kapja. A három személy tehát így következik: Atya – Lélek – Fiú. Az isteni személyek felsorolása nem azonos azzal, amihez a *Credo* imádkozásakor hozzászoktunk, s ami már Máté evangéliumának a végén olvasható: „Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket. Kereszteljétek meg őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevére” (Mt 28,19). Tehát két, egymástól különböző szentháromságos felsorolás van, amelyekben az Atya mindig az első megnevezett személy, ám a Fiú és a Szentlélek nem ugyanazt a helyet foglalják el.

Ennek kapcsán lehet „háromságos megfordításról” beszélni (Hans Urs von Balthasar). Azonban e kifejezés segítségére hívása nélkül is könnyen felismerhető, hogy az Atya – Lélek – Fiú háromságos sorrend Jézus küldetésével függ össze. E sorrend, amely egyébként attól a pillanattól van jelen, hogy megtörténik Mária köszöntése („A Szentlélek száll rád s a Magasságbeli ereje borít be árnyékával. Ezért a születendő Szentet is az Isten Fiának fogják hívni” – Lk 1,35), ez az, ami lehetővé teszi a Fiú számára, hogy az Atyának a Lélekben engedelmes legyen, következésképpen betöltse küldetését a földön.

A húsvéti megdicsőülés kapcsán az Atya – Fiú – Lélek szentháromságos sorrend újra megjelenik: „Ha eljön a Vigasztaló, akit az Atyától küldök, az Igazság Lelke, aki az Atyától származik, ő majd tanúságot tesz rólam” (Jn 15,26). A megdicsőüléséhez kötődő szentháromságos helyzetben Jézus

olyan hatalommal rendelkezik, amely nem volt meg neki földi élete során: megadni a Szentlelket. Biztos, Jézus birtokolta már a Lelket, de nem olyan módon, hogy azt tovább tudja adni. Ezért Szent János nem kételkedik kijelenteni: „A Lélek ugyanis még nem jött el, mert még nem dicsőült meg Jézus” (7,39).

Márpedig Jézusnak ez a háromságos helyzete nyilvános életében némi hasonlóságot mutat az Egyházzal, amely zarándokútját járja a földön. Isten népe és Krisztus Teste, az Egyház a messiási nép, akire a Szentlélek alászáll. Ezt a Lelket, aki az Egyházban működik, nyilvánvalóan az Egyház közli, de csak szakramentálisan adható tovább, nem univerzális módon. Ugyanez érvényes Krisztus Testére is, ami valóságosan átadatik az Eucharishtiában, a végső dicsőség zálogaként. Mind az egyik, mind a másik módon, az Egyház *in via* jelenik meg, Ura benne valóságosan jelen van, de itt még nem látható, hogy minden lenne mindenben, és az Egyház maga is úton van teljessége felé.

Így érthető, hogy a keresztény ember második Krisztus (*alter Christus*). Földi élete során Krisztus is az engedelmesség rendjében élt, engedelmeskedvén az Atyának a Lélekben. A hívő ember pedig engedelmeskedik a Szentháromság-egy-Istennek, a teremő Atyának, a megváltó Fiúnak és a megszentelő Léleknek.

FORDÍTOTTA: TORÓK JÓZSEF

ÉLETRAJZI ADATOK

JEAN-PIERRE BATUT 1954-ben született, 1984-ben lett pappá szentelve a párizsi egyházmegye szolgálatára. A Sainte-Jeanne-de-Chantal plébánia élén áll, a dogmatikus teológia professzora a párizsi Studium-szemináriumban. A *Communio* szerkesztőségének tagja.

MICHAEL FIGURA

Jézus megkeresztelkedése mint a szentháromságos egy Isten kinyilatkoztatása

1. JÉZUS NYILVÁNOS ÉLETÉNEK ELSŐ MISZTÉRIUMA

Jézus nyilvános életének első misztériuma megkeresztelkedése volt Keresztelő Jánosnál a Jordánban. Lukács evangéliumában hallgatás borítja azt a tizenhét éves Jézus templomban való megjelenése (2,41–52) és mintegy harmincéves korában első nyilvános fellépése (3,23) között eltelt. A szinoptikus evangélisták hírt adnak Jézus megkeresztelkedéséről (Mk 1,9–11; Mt 3,13–17; Lk 3,21–22). A János evangélium nem írja le a keresztelés eseményét (1,29–34), csupán Keresztelő János tanúsága feltételezi azt: „Én láttam és tanúskodom róla: Ő az Isten Fia” (34). Ami közvetlenül Jézus megkeresztelkedése után történik, azt az evangélisták az isteni kinyilatkoztatás folyamatoként mutatják be. Jézust az égből az Atya hangja „az én szeretett Fiam”-nak nevezi, „akiben kedvem [kedve] telik.” A Szentlélek galamb képében száll le rá. Jézus megkeresztelkedését a teológusok a legrégebbi időktől fogva a szentháromságos egy Isten kinyilatkoztatásaként értelmezik¹. Továbbá e jelenetben Jézusnak az Atyától a Szentlélek erejében kapott küldetését látják egészen a szenvedéséig és haláláig (Isten Báránya).

Az ApCsel 1,22 és 10,38 tanúsága szerint Jézus megkeresztelkedése – melynek történetisége komolyan nem vonható kétségbe² – az ősegyház igehirdetésének állandó része volt.

¹ Vö. Henri CROUZEL, *Le baptême selon les Pères Anténicéens*, in: PLÉROMA. *Salus carnis*. Szerk: Eugenio Romero-Pose, Joseph Rius-Camp és Josep Montserrat-Torrens közreműködésével, Santiago de Compostela 1990, 479–503.

² Vö. pl. Joachim GNILKA, *Jesus von Nazaret. Botschaft und Geschichte*, Freiburg i.Br. 1990, 83.

2. JÉZUS MEGKERESZTELKEDÉSE A SZINOPTIKUS EVANGÉLIUMOK TANÍTÁSA SZERINT

2.1. Jézus felkészülése messiási küldetésére Márk evangéliumában (Mk 1,9–11)

A Márk-evangélium keresztelési jelenetének tudósító jellege (9) a 10–11. versben „magyarázó látomásba” megy át³: Jézus látta (*eiden*), hogy megnyílik az ég és a Lélek galamb képében⁴ rászáll (*katabainon*). Az ég „szétszakadása” arra utal, hogy Isten belenyúl a földi dolgok menetébe az üdvösség vagy az ítélet érdekében (vö. Iz 63,19). A Jézusra leszálló Lélek eszkatológikus Felkentnek mutatja őt (Iz 11,2), az égi hang pedig, ami Isten körülírására szolgál, Jézushoz mint „az én szeretett Fiam”-hoz szól, „akiben kedvem telik”. E megjelölés háttérében az első *Ebed Jahve* ének kezdő verse áll: „Nézzétek, a szolgám, akit támogatok, a választottam, akiben kedvem telik. Kiárasztom rá lelkemet [...]” (Iz 42,1).

A Lélek leszállása Jézusra Márk leírásában a messiási kiválasztás aktusát jelenti. Együttal Jézus mint „eszkatológikus meghatalmazott”⁵ a legszorosabb kapcsolatba kerül Istennel. Az isteni szózat nyomatékos ’te vagy’ és ’benned’ kifejezései egyértelművé teszik, hogy az üdvtörténelem meghatározó alakja Jézus, nem pedig Keresztelő János.

2.2. A jánosi keresztség felvétele Jézus engedelmességének kifejezése Máté evangéliumában (Mt 3,13–17)

Jézus nyilvános működése akkor kezdődik, amikor Keresztelő János tiltakozása ellenére a Jordánban megkeresztelkedik. Kettejük utána következő beszélgetése a jánosi és a jézusi keresztség szembeállításáról szól. Keresztelő János, Jézus előfutára egy nála hatalmasabb jövetelet hirdet, aki egy másik keresztséget fog kiszolgáltatni: „Én a bűnbánat jeléül csak vízzel keresztelek titeket. De az, aki utánam jön, hatalmasabb nálam. Arra sem vagyok méltó, hogy saruit hordozzam. Ő Szentlélekkel és tűzzel fog megkeresztelni

³ Vö. Rudolf PESCH, *Das Markusevangelium*, 1. rész, Freiburg i.Br. 1976, 88.

⁴ Uo. 92.

⁵ Uo. 93.

titeket” (Mt 3,11). E szövegben kifejezésre jut a vízzel való keresztelés és a Szentlélek keresztsége közötti különbség, illetve ellentét. Máté evangéliuma szerint Keresztelő János Jézusban felismeri azt, akinek jövetelét hirdette a népnek.⁶ Hogy Keresztelő János mégis engedi Jézust megkeresztelkedni, annak döntő oka, hogy ezáltal beteljesedik az igazságosság (vö. 15).

Ez a perikópa Máté evangéliumának krisztológiája szempontjából jelentős. Jézus megkeresztelkedése – Márk evangéliumával ellentétben – nincs leírva: Miután Jézus feljött a Jordánból, megnyílik (neki) az ég. Isten Lelke galamb képében rászáll. A megnyílt égből egy hang hallatszik: Isten szól. Ám nem Jézushoz szól, mint ahogy Márknál közvetlenül „te”-nek szólítja, hanem rámutat: „Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik” (17). Így nyugszik Jézuson Isten Lelke, akinek erejéből Szűz Mária méhében fogant (vö. Mt 1,20) és Isten tetszése (*eudokia*). Ezért Ő az egyetlen üdvösségszerző.

Jézus nyilvános működése megkeresztelkedésével kezdődik, amikor Isten Lelke, mint egykor a teremtés hajnalán, lebeg felette, és eltölti őt, hogy teljesítse mindazt, ami igazságos. Ez azt jelenti, hogy Jézus egész életében, elsősorban azonban szenvedésében és halálában Isten akaratát teljesíti, hogy a bűn által Istentől elszakított emberiségért helyettesítő áldozatként odaadja saját életét.

Exegetikai szempontból a teológusok különféleképpen vélekednek arról, hogy a mátéi keresztelési perikópa szentháromsági kinyilatkoztatás-e. Jelenleg azok véleménye van túlsúlyban, akik szerint itt még nem lelhető fel „világos szentháromsági kijelentés.”⁷

Az apokrif Héberék szerinti evangélium a Mt 3,14–17-re hivatkozik, amikor a 28. töredékben így ír: „Az evangéliumban, melyet héber nyelven írtak, amelyet a nazarénusok használtak, azt olvassuk: »Leszállt rá a Szentlélek minden forrása« [...], továbbá az evangéliumban, melyről előbb tettünk említést, azt találjuk írva: »Történt pedig, hogy amikor az Úr felemelkedett a vízből, leszállt rá a Szentlélek minden forrása és rajta nyugodott, s azt mondta neki: »'Fiam, téged vártalak minden prófétában, hogy eljőjj és megnyugodjam benned. Te vagy az én nyugalmam, te vagy elsőszülött Fiam, ki uralkodol mindörökké'«.”⁸

⁶ Vö. Joachim GNILKA, *Das Matthäusevangelium*, 1. rész, Freiburg i.Br. 1986, 76.

⁷ Uo. 78.

⁸ *Apokrifek*, szerk. Vanyó László, Budapest 1980, 288–289.

2.3. Jézus megkeresztelkedése Lukács evangéliumában a Lélek által való felkenésének kinyilatkoztatása (Lk 3,21–22)

A Lukács evangélium keresztelési híradása is ismerteti az Atya kijelentését Jézusról, aki az „én szeretett Fiam, akiben kedvem telik”, vagyis bemutatja az Isten Fiát és messiási felkenését a Szentlélek által.⁹ Jézus ezáltal az eljövendő hatalmasabbnak mutatkozik, akiről Keresztelő János tett tanúságot (vö. 16). Lukács számára fontos, hogy mindezek az események akkor történnek, amikor Jézus megkeresztelkedése után imádkozik. A harmadik evangélista szívesen beszél az imádkozó Jézusról (vö. 5,16; 9,18; 28k). Lukács két könyve – evangéliuma és az Apostolok Cselekedetei – szerint a Szentlélek imádkozó emberekre száll le (vö. Lk 11,13; ApCsel 4,31; 8,15kk; 13,2k).

Jézus, akit a Szentlélek felkent, túlmutat Keresztelő Jánoson azzal, hogy megnyitja az utat a Szentlélek keresztségéhez, amit a vízzel való kereszteléskor a Jordánban maga is megkapott. Jézus „Szentlélekkel eltelve” (4,1) „a Lélek erejében” (4,14) működik, aki keresztelesekor galambhoz hasonló testi alakban leszállt rá. A Lélek, aki Jézusra (*ep' auton* [22]) rászállt, képessé tette őt, hogy a pusztában ellenálljon a Sátán hármaskísértésének (vö. 4,1–13) és teljesítse messiási küldetését, Isten országának hirdetését. A názáreti zsinagógában tartott „székfoglaló beszédében” Jézus önmagára vonatkoztatja Izaiás próféta szavait Jahve Felkentjéről, akin az Úr Lelke nyugszik (Iz 61,1k). A Jézuson nyugvó Lélek egészen a kereszthaláláig vezeti őt. Lukács evangéliumában Jézus a 31. zsoltár szavaival (6) leheli ki lelkét: „Atyám, kezdedbe ajánlom lelkemet” (23,46).

A Lélek Jézustól, az Atyának még a kereszten is szeretett Fiától és választott Szolgájától kiárad a világba. A keresztyén keresztség feltételezi Jézus halálát és feltámadását, és eltölt Szentlélekkel. Nem azonos tehát Keresztelő János keresztségével. Mégis, mivel Jézus megalázkodása (*kenosis*) jeleként alávetette magát János keresztségének, az ősegyháztól kezdve a keresztyén keresztség megalapozását és előképét, valamint a Szentháromság kinyilatkoztatását látjuk benne.

⁹ Vö. Heinz SCHÜRMANN, *Das Lukasevangelium*, 1. rész, Feiburg i.Br. 1969, 189–197; Jacob KREMER, *Lukasevangelium*, Würzburg 1988, 49 skk.

3. KERESZTELŐ JÁNOS TANÚSÁGA JÉZUSRÓL JÁNOS EVANGÉLIUMÁBAN (1,29–34)

Jézus megkeresztelkedésére ebben a perikópában csupán utalás történik, mivel a negyedik evangélista számára Keresztelő Jánosnak Jézusról szóló tanúsága a fontos. Eszerint a Keresztelő azért jött, hogy megismertesse Izraellel (vö. 31), hogy Jézus a Messiás, az „Isten Báránya” (29), és „Isten választotta” (ill. „Isten Fia” [34]).¹⁰ A perikópa középpontjában Keresztelő János látomása áll: „Láttam a lelket, amint galamb képében leszállt az égből és rajta maradt” (32). Ez a látomás egyszerre alapja és tárgya a Keresztelő tanúságának. E látomásig Keresztelő János nem ismerte azt, aki utána jön. Ám ez nem jelenti azt, hogy számára Jézus egészen ismeretlen volt, csupán látomása időpontjáig nem tudta, hogy Jézus a Messiás. A látomás egyúttal megmutatja neki igazi hivatását: Ő vízzel keresztel, de tanúja lesz a leszálló Léleknek és annak, akin a Lélek megnyugszik. Így tanúskodik Jézusról: „Ő az, aki Szentlélekkel keresztel” (33).

A szinoptikus evangéliumokhoz hasonlóan Jánosnál is a Szentlélek áll a látomás középpontjában, aki az égből leszáll Jézusra. Mégis csak a János evangélium említi kétszer is ebben az összefüggésben, hogy a Lélek Jézuson marad (32 sk.). E kijelentés visszanyúl Izaiás már említett verséhez (Iz 11,2), ahol a törzsből sarjadó hajtásról a próféta ezt mondja: „Az Úr lelke nyugszik rajta.”

Keresztelő János kinyilatkoztatást kap Jézus és a Szentlélek maradandó kapcsolatáról, ami a Messiás sajátja.

A galamb, isteni hírnök és Izrael ismert szimbóluma, hirdeti és kinyilatkoztatja Jézus, a Messiás döntő jelentőségét, akire a Lélek rászáll és rajta is marad. Mivel a Lélek rajta is marad, Jézus Keresztelő János tanúsága szerint is Szentlélekkel keresztel. A János evangélium újdonsága abban áll, hogy Jézus egész tevékenységét úgy mutatja be, mint keresztséget a Szentlélekben. Ám ez még nem a keresztség szentsége, hanem elsősorban Jézus küldetését jelenti, hiszen az nem más, mint „keresztség a Szentlélekben” az emberéért.

Keresztelő János tanúságában említésre méltó még Jézus titokzatos megnevezése, az „Isten Báránya, aki elveszi a világ bűneit.” A Bárány elnevezés Jézust mindenekelőtt Isten szolgájának és kiválasztottjának mutatja be (vö. 1,34). Ám az evangélista tovább megy ennél, és e kifejezésben utalást vél fel-

fedezni Isten szenvedő Szolgájára, akit a bárányhoz hasonlóan leöltni visznek, és aki odaadja életét engesztelő áldozatul a bűnökért (vö. Iz 53,7.10). Amikor János evangélista leírja evangéliumát, tudja hogy bár a világ megtisztult Jézus tanítása által (vö. 15,3), mégis szükség van Jézus keresztáldozatának vérére és „testére a világ életéért” (6,51). Ezt kifejezetten hangsúlyozza is első levelében: „Fiának, Jézus (Krisztusnak) vére megtisztít minden bűntől. [...] Ő engesztelő áldozat bűneinkért, de nemcsak a mieinkért, hanem az egész világ bűneiért is” (1 Jn 1,7; 2,2). Ám a negyedik evangélista mégsem marad meg Isten szenvedő Szolgájánál. Nála a Szolga- és az Isten Báránya-kép a húsvéti Bárány képében kap végső megalapozást. A kép a Bárányról, aki elveszi a világ bűneit, a János evangélium elején és végén található. Az evangélista összekapcsolja Keresztelő Jánosnak Jézus megkeresztelkedéséről szóló tanúságát a szeretett tanítvány (19,26) tanúságával Jézus kereszthaláláról (19,35). Hiszen a kereszten nyilvánul meg teljes valóságában a megváltó, új húsvéti Bárány, akit az evangélium elején még titok takar. Az Úr Mózesnek és Áronnak adott parancsai között a húsvéti báránnyal kapcsolatban a következő olvasható: „Csontot nem törhettek össze benne” (Kiv 12,46). Ez az isteni előírás beteljesedik Jézus halálakor: „Mikor (a katonák) Jézushoz értek, látták, hogy már meghalt. Ezért nem törték el a lábszárait, hanem egyik katona lándzsával megnyitotta oldalát, melyből azonnal vér és víz folyt ki. Aki ezt látta, tanúskodik róla és tanúsága igaz. [...] Mind ez ugyanis azért történt, hogy beteljesedjék az Írás: »Csontot ne törjétek benne«” (19,33–36).

A negyedik evangéliumban a Szentlélekkel való keresztség, amely elveszi a világ bűnét, a víz és a vér titka, miközben a víz és a vér összekapcsolása az Egyház két alapszentségére mutat: a keresztségre és az Eucharisziára.

4. JÉZUS MEGKERESZTELKEDÉSE MINT NYILVÁNOS ÉLETÉNEK ELSŐ MISZTÉRIUMA AZ EGYHÁZATYÁK TEOLÓGIÁJÁBAN

Az egyházatyákat kezdettől fogva foglalkoztatta az a kérdés, hogy miért keresztelkedett meg Jézus Keresztelő Jánosnál a Jordánban, amikor bűntelen volt. A kérdést Origenész válaszolja meg, amikor ezt tanítja: „János keresztsége a 'megtérés' (*metanoia*) keresztsége volt és út Krisztus tökéletes keresztségéhez, ám nem volt 'bűnbocsátó hatása'. Amikor azonban Krisztus Jánoshoz ment megkeresztelkedni, sokan zavarba jöttek, mert azt hitték, hogy a megtérés miatt keresztelkedik meg. Ezért tartotta vissza őt az Előfutár, miközben ezt mondta neki: »Nekem lenne szükségem egy ilyen tisztulásra,

¹⁰ Vö. Rudolf SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium*, 1. rész, Freiburg i.Br. 1967², 284–290; 303 skk.; Donatien MOLLAT, *La Parole et l'Esprit. Exégèse spirituelle* 1, Paris, Cerf 1980, 86 skk.

nem neked. Hogyan lehet szüksége egy ilyen tisztulásra az 'Isten Bárányának, aki elveszi a világ bűneit'?» (53. Catena-töredék a Mt 3,14-hez [GCS 41 = Origenes 12,36]).

Antióchiai Szent Ignác a Mt 3,15 verssel kapcsolatban a következőt állapítja meg: János megkeresztelte Jézust, hogy általa beteljesedjék minden igazságosság. A vértanú püspök igazságosságon bibliai értelemben [*sedaqa; dikaiosyne*] üdvösséget és szentséget ért (A Szmirmiaiakhoz írt levél I.1). Jézus született és megkereszteltetett, hogy szenvedésével tisztítsa meg a vizet (Efezusiakhoz írt levél XVIII.2).

A zsidó Trifónnal folytatott párbeszédben Jusztinosz vértanú és apologéta részletesen említi Jézus megkeresztelkedését, amikor „tűz tört fel a Jordánban és galamb képében leszállt rá a Szentlélek. Jézus azért vette fel János keresztségét, hogy engeszteljen az emberek bűneiért. Ő nem azért keresztelkedett meg, mert szüksége volt rá, és nem ezért szállt fölé a galamb képében a Lélek, mi nem így tudjuk, hogy ő azért jött volna a Jordán folyóhoz; ugyancsak nem azért feszítették keresztre, mert az erő elhagyta és gyenge lett, hanem az emberi nemért, amely Ádámtól fogva a kígyó okozta halálba és tévedésbe süllyedt [...]» (Párbeszéd a zsidó Trifónnal LXXXVIII.4).

A Níceai Zsinat előtti teológia különféle válaszait foglalja össze Alexandriai Szent Kelemen: „Amikor megkeresztelkedett az Úr, az égből egy hang szólt hozzá tanúsítva, hogy ő a szeretett Fiú: »Te vagy az én szeretett Fiam, ma nemzettelek.« Nos, kérdezzük meg a bölcs embereket: Krisztus, aki ma újra született, már tökéletes, vagy ami egészen helytelen feltételezés, tökéletlen? Ha tökéletlen lenne, akkor még gyarapodnia kellene. Magától értetődő azonban, hogy a legcsekélyebb mértékben sem gyarapodhat, hiszen ő Isten. [...] Ha pedig ő tökéletes volt, akkor miért keresztelkedett meg a Tökéletes? Azt mondják, teljesítenie kellett a magára vállalt emberi feladatot. Helyes. Ez az én véleményem is. Ugyanakkor tökéletes lesz ő Keresztelő János keresztsége által? Nyilvánvalóan. Tanult tőle valamit? Biztosan nem. Tökéletessé teszi őt egyedül a fürdő és szentté a rászálló Szentlélek? Így áll a dolog (noha annak előtte is az volt). Ez történik ugyanis velünk is, akiknek az Úr lett a példaképe: A keresztség megvilágosít, a megvilágosodás által gyermekeivé fogad bennünket, a gyermekeivé fogadás által beteljesülünk, a beteljesedés által halhatatlanok leszünk.» (Paidagogosz I. fej. VI, 25,1-26,1 [GCS: Clemens Alexandrinus, 1. kötet, Leipzig 1905, 105. o.]).

Órigenész szerint Jézus azért ment Keresztelő Jánoshoz, hogy megszentelje a vizet, amivel mi megkeresztelkedünk (56. Catena-töredék Mt 3,15. 16-hoz [GCS 41 = Origenes 12,37]; Homíliák Lukács evangéliumához; VII. homília [SC 87, 154k o.; Fontes Christiani 4/1, 106k o.]). A Lukács evangé-

liumához írt homíliájában Órigenész Jézus megkeresztelkedéséről is prédikál: „Mivel az Úr megkeresztelkedett, s megnyíltak az egek, és a Szentlélek leszállt rá [...], ezért el kell mondani, hogy Jézus megkeresztelkedésével feltárult az ég, s hogy ez a bűnbocsánat biztos lett, – no nem az Ő bűneinek bocsánatára, aki bűnt nem követett el, s ajkán sose volt álnokság (1 Pét 2,22; vö. Iz 53,9), hanem az egész világ bűneinek eltörlésére; s hogy a Szentlélek azért szállt alá, hogy miután az Úr a magasba emelkedett, fogolyként víve a fogságot (Zsolt 68[67],19; vö. Ef 4,8), nekünk adja a Lelket, aki hozzá jött, s akit föltámadásakor is megadott már e szavakkal: »Vegyétek a Szentlelket! Akinek megbocsátjátok bűneit, annak meg vannak bocsátva, s akinek megtartjátok, annak meg vannak tartva« (Jn 20,22k). Leszállt tehát a Szentlélek az Üdvözítőre egy galambnak, e szelíd, ártatlan és egyszerű madárnak a képében. Ezért kapjuk mi is azt a parancsot, hogy a galambok ártatlanságát utánozzuk (vö. Mt 10,16). Ilyen a Szentlélek: tiszta, szárnyaló, a magasba szökik» (XXVII. Homília [SC 87, 348k o.; FC 4/2, 286k o.]).

Megkeresztelkedése után Jézust a Szentlélek tovább kíséri: „Üdvözítőnket tehát, miután megkapta a keresztséget, és eltelt a Szentlélekkel, aki galamb képében szállt fölé a mennyből, a Lélek vezérelte. Minthogy ugyanis »akiket Isten Lelke vezérel, azok az Isten fiai« (Róm 8,14), Ő pedig mindenki mást megelőzve a szó szoros értelmében az Isten Fia volt, a Szentlélek kellett, hogy vezérelje Őt is. Meg is van írva bizony: »A pusztába vitte a Lélek negyven napra, és megkísértette a Sátán« (Lk 4,1k)» (XXIX. Homília [SC 87, 360k o.; FC 4/2, 298k o.]). Órigenész szerint János keresztsége Jézus megkeresztelkedésével átalakul azzá a keresztséggé, amit Jézus szolgált ki.¹¹ A Mt 3,13-hoz írt 52. Töredékben megjegyzi, hogy az, aki kereszttel, nem mindig jobb (*kreisson*) a megkereszteltnél (vö. GCS 41,36). A Mt 3,15-höz írt 55. Töredékben leszögezi: „A törvény szerint tökéletes [Jézus], aki felvette János keresztségét, beteljesítette a törvényt. Ezért keresztelkedett meg a törvény szerint tökéletes Krisztus János keresztségével, és ezért is mondta: »Úgy illik, hogy teljesítsük« (GCS 41,37)». A galamb, amelyet Noé kieresztett a bárkából, annak a galambnak a képe, melynek alakjában a Szentlélek leszállt Jézusra. „Mert ahol kiengesztelődés van Istennel (*katalage*), ott jelen van a galamb, mint Noé bárkájában. És most galamb képében jön a Lélek, aki meghirdeti a világnak Isten irgalmát [...]» (uo.).

Órigenész számára bizonyos, hogy a Szentháromság első kinyilatkoztatása Jézus megkeresztelkedésekor történt: „Jézus harminc éves lehetett, amikor megkeresztelkedett, és látta, hogy megnyílik az ég és az Isten Lelke ga-

¹¹ Vö. H. CROUZEL (fentebb i.m.) 488.

lambhoz hasonló testi alakban leszáll rá. Ekkor vált először nyilvánvalóvá a Szentháromság titka” (*sacramentum*) (Homíliák a Teremtés könyvéhez II,5 [SC 7bis, 102. o.]).

Szent Hilarius, Poitiers püspöke szerint Jézus megkeresztelkedése a Jordánban egy kép az emberek megszentelésére a fürdő által. „Jánoshoz jött az, aki asszonytól született, a törvénynek alá volt rendelve és az Ige által testté lett. Jóllehet nem volt szüksége a keresztségre, mivel róla mondták: »Ő bűnt nem követett el« (1 Pét 2,22); ahol pedig nincs bűn, ott hiábavaló a megbocsátás is. Ő mégis testet öltött és magára vette a mi teremtményi létezésünket (*creationis nostrae*), ám nem volt szüksége arra, hogy lemosásuk ról a bűnt, hanem neki kellett megszentelnie a keresztségünk vizében történő megtisztulást. Végül János tartja őt vissza, hogy Isten létére megkeresztelkedjen, ám Jézus megmagyarázza neki, hogy emberi természete szerint ennek meg kell történnie rajta. Mert általa minden igazságnak be kell teljesednie, és csak általa teljesezhet be a törvény. A Próféta (Keresztelő János) szerint nincs szüksége a keresztségre, mégis példájának tekintélyével beteljesíti az emberi üdvösség titkait azzal, hogy megtestesülése és megkeresztelkedése által megszenteli az embert.” Ezután Hilarius beszél a Szentlélek alászállásáról Jézus megkeresztelkedése után, az ég megnyílásáról és a mennyei hangról, amely Jézust Isten Fiának vallja. Mindez azért történt, hogy „felismerjük abból, ami Krisztusban tökéletesen megvalósult, hogy a keresztség fürdője után a Szentlélek a mennyei kapukon át leszáll ránk, a dicsőség kelete eltölt minket és az atyai hang jelezte befogadás által Isten fiai leszünk [...]” (In Matthaeum 2,5–6 [SC 254, 108–111. old.]).

Szent Ambrus, milánói püspök a szentségekről írt katekéziseiben részletesen kitér Jézus megkeresztelkedésére. Origenészhez és más egyházatyákhoz hasonlóan Ambrus is a Jordán nagy titkából indul ki, melynek gyógyító ereje van. A szíriai Naamán a Jordán vizének gyógyító erejétől tisztult meg a leprájától (vö. 2 Kir 5,1–14). Ambrus ebben annak a víznek az egyedüli gyógyító hatását látja, amelyben Krisztus kegyelme lakik. „A víz nem gyógyítana akkor, ha a Szentlélek nem szállt volna le és nem szentelte volna meg a vizet. [...] Miért szállt le Krisztus, ha nem azért, hogy a mi emberi természetünk szerint magára öltött testet megtisztítsa? Hiszen Krisztus bűneinek lemosására nem volt szükség, mivel »ő bűnt nem követett el« (1 Pét 2,22). Ám ránk való tekintettel volt erre szükség, mivel minket a bűn fogva tart. Ha tehát mi miattunk van a keresztség, akkor számunkra Krisztus bemutatja a hitünk formáját” (De sacramentis 1,15k [FC 3,88–91]).

Szent Ágoston, hippói püspök 414–417 között a János evangéliumáról tartott prédikációiban behatóan foglalkozik a Jn 1,29–33 perikópával, mi-

közben felhasználja Jézus megkeresztelkedésének szinoptikus leírásait is: „Meg kellett keresztelkednie az Úrnak? És én, aki ezt kérdezem, gyorsan válaszolok is rá: Meg kellett születnie az Úrnak? Keresztre kellett feszíteni az Urat? Meg kellett hálnia az Úrnak? El kellett temetni az Urat? Ha tehát ő ennyire megalázta magát értünk, akkor ne keresztelkedett volna meg? És mit használt neki, hogy felvette a Szolga [Keresztelő János] keresztségét? Hogy ne utasítsd vissza felvenni az Ő keresztségét. [...] Nem azért jött az Úr Jánoshoz megkeresztelkedni, mert fogva tartotta valamilyen bűn. Máté evangélista szerint János így válaszol Jézusnak, amikor meg akar nála keresztelkedni: »Nekem van szükségem a te keresztségedre, és te jössz énhozá-
m?« És mit válaszol erre Jézus? »Hagyd el ezt most; minden igazságosságnak be kell teljesednie.« Mit jelent az, hogy minden igazságosságnak be kell teljesednie? »Azért jöttem, hogy meghaljak az emberekért, akkor ne keresztelkedjek meg az emberekért?»” (In Iohannis evangelium tractatus IV, 13–14 [CCL 36,37k]). Hippó püspöke a Jn 1,33 verssel kapcsolatban szentháromsági kijelentéseket tesz, amelyek utalások a *De Trinitate* c. dogmatikai főművére (399–419), melyet röviddel a János evangéliumhoz írt kommentárjai után fejezett be. Megkérdezi Jánost, hogy ki küldte őt vízzel keresztelni, és mit mondott neki? Ágoston a következő választ adja: „Nem a Fiú nélkül küldött téged az Atya, hanem az Atya és a Fiú egyszerre küldött téged. Ám ha az Atya a Fiúval [egyszerre] küldött téged, hogyhogy nem ismerted őt, aki küldött? Az küldött téged, akit te az igazságban láttál, hogy testben felismerd őt és megmonda: „Akire látod, hogy rászáll a Lélek és rajta marad, ő az, aki Szentlélekkel keresztel” (uo. V,1 [CCL 36,41]).

5. JÉZUS MEGKERESZTELKEDÉSE A TEOLÓGIÁBAN, A JÁMBORSÁGI IRODALOMBAN ÉS A MISZTIKÁBAN

Aquinói Szent Tamás a *Summa theologiae* c. művének harmadik részében, amelyben a megtestesülés titkát tárgyalja, megkülönbözteti a spekulatív krisztológiát (QQ. 1–26) Jézus életének konkrét krisztológiájától (QQ. 27–59). Számára a konkrét krisztológia Krisztus misztériumainak bemutatását jelenti. Eközben szól a keresztény életéről is, hiszen Jézus életének valameny-nyi titka a keresztény élet mintája (*causa exemplaris*). Jézus megkeresztelkedésével a *Summa theologiae* III,39-ben foglalkozik. Ebben olyan gondolatokat is felvet, amelyek már az egyházatyákat is foglalkoztatták. Velük együtt teszi fel a kérdést, hogy egyáltalán illő volt-e, hogy Jézus megkeresztelkedjen. Aquinói Szent Tamás – Szent Ambrusra, Aranyszájú Szent János-

ra, Nazianzoszi Szent Gergelyre és Szent Ágostonra hivatkozva – igenlő választ ad e kérdésre. Ám Krisztus mégsem azért kereszttelkedett meg, hogy megtisztuljon a bűntől, hanem hogy halála által lemossa a bűnt. Miután Krisztusnak nemcsak az Ószövetséget kellett beteljesítenie, melynek bizonyos tekintetben a körülmetélés volt a „keresztsége”, hanem ő maga az Újszövetség kezdete is, „ezért nemcsak körülmetélve akart lenni, hanem megkeresztelve is” (art 1, ad 2um). Valóban meg kellett Krisztust keresztelni János keresztségével? Aquinói Szent Tamás is Szent Ágostonra hivatkozik, aki a Jn 3,22 versről következőképpen prédikált: „A megkeresztelt [Jézus] keresztelt. Ő nem azzal a keresztséggel keresztelt, amivel őt keresztelték meg” (In Iohannis evangelium tractatus XIII, 4 [CCL 36,132]). „Jézus a saját keresztségével” keresztelt, a Szentlélek keresztségével, ezért az ő keresztsége különbözik Keresztelő Jánosétól, mivel a Keresztelő „nem a Szentlélekben, hanem csak vízzel keresztelt.” Jézus felvehette Keresztelő János vízzel történő keresztségét, ám nem volt szüksége a Szentlélekkel történő keresztségre (*spirituale baptisma*), mivel „fogantatásától kezdve (*a principio suae conceptionis*) eltelt a Szentlélek kegyelmével”. Jóllehet Jézusnak nem volt szüksége a keresztségre, mégis megkeresztelkedett Jánosnál, „hogy az emberek, akiknek szükségük van a keresztségre, megkeresztelkedjenek”, mert Krisztus keresztsége megtisztít a bűntől, és kegyelemmel tölt el (art. 2.). A továbbiakban azzal a kérdéssel foglalkozik Aquinói Szent Tamás, hogy Jézus a megfelelő időben kereszttelkedett-e meg. Ő megfelelőnek találta, hogy Jézus a harmincadik életévében kereszttelkedett meg, hiszen Jézusnak a „tökéletes életkorban” (*in aetate perfecta*) történt megkeresztelkedése utalás arra, hogy a keresztség által az Ef 4,13 szerint tökéletes emberré válunk (art. 3). Szent Tamás számára végülis nem kérdés, hogy Jézust meg kellett-e keresztelni a Jordánban. Hiszen Izrael népének a Jordánon való átkelése az Ígért földjére előképe volt a keresztségnek, ami a vízből és Szentlélekből történő újjászületésen keresztül vezet az Isten országába (art. 4). Az ég megnyílása Jézus megkeresztelkedése után arra utal, hogy a megkeresztelték számára nyitva áll a mennyországba vezető út (art. 5). Jézus megkeresztelkedésében, amely Aquinói Szent Tamás számára a Szentháromság bizonyítéka, elővételezve van a mi keresztségünk (art. 8).

Jézus életének misztériumai fontos helyet foglalnak el a középkori jámborsági irodalomban és a misztikában. Alapjai az egyházatyák korára, különösen Origenészre és Nüsszai Szent Gergelyre nyúlnak vissza. Őket követi a ciszterci jámborság, élén Clairvaux-i Szent Bernáttal.

Az egyházi év ünnepeihez írt prédikációiban (*Sermones per annum*) Szent Bernát kétszer is szól Jézus megkeresztelkedéséről. A vízkereszt ünnepéhez

írt első prédikációjában (január 6.) három megjelenésről ír, melyeket ezen a napon ünnepelnek: Az Úr megjelenésének ünnepe a napkeleti bölcsekről szóló evangéliummal (Mt 2,1-12), Jézus megkeresztelkedése a Jordánban és a Kánai mennyegzőn a víz borrá változtatása (Jn 2,1-11).

Bernát az Úr második megjelenéséről a következőt mondja: „Amikor az Úr testben már harminc éves volt [...], a néppel együtt elment Jánoshoz megkeresztelkedni; úgy ment oda, mint egy a nép közül, jóllehet egyedül ő volt bűn nélkül való. Ki tartotta volna őt akkor Isten Fiának? Ki feltételezte volna benne a dicsőség urát? [...] Ő, aki meg akar tisztítani a bűntől, nézd, ő jön, hogy megszabadítson bennünket a szennytől. [...] Te akarsz, Úr Jézus, megkeresztelkedni? Vagy miért van szükséged a keresztségre? [...] »Nekem van szükségem a te keresztségedre, mondta [János], és te jössz én-hozzám?» (Mt 3,14) Micsoda alázat mindkettőjük részéről, mégsem lehet a kettőt összehasonlítani! Hogy ne alázkodna meg egy ember az alázatos Isten előtt? »Hagyd el ezt most, mondta az Úr, mert csak így tudjuk egészen beteljesíteni az igazságosságot» (Mt 3,15). János engedelmeskedett, megkeresztelte az Isten Bárányát és megtisztította a vizet. Keresztelő János tanúságánál van egy még nagyobb tanúság: a leszálló galamb... Nézd, itt van az Isten, az Atya tanúsága” (Clairvaux-i Bernát, *Sämtliche Werke* latinul/németül, VII. kötet, Innsbruck, Tyrolia 1996, 330–335 o.). A vízkeresztet követő vasárnapon, Jézus megkeresztelkedésének ünnepén (*in octava epiphaniae*) Bernát Krisztus dicsőségének második megnyilvánulásáról prédikál. Ebben a körülmetélés és a keresztség közötti különbségből indul ki. A körülmetélés az ószövetségben a szövetséghez való tartozás jele volt, a keresztség az újszövetségbe való belépés: Ha ő [Jézus Krisztus] csak a keresztséget vette volna magára, azt a látszatot kelthette volna, hogy azért hagyta el a körülmetélést, mert nincs köze hozzá; ha azonban csak körülmetélkedett volna és nem kereszttelkedett volna meg, hogyan győződhetnék meg annak szükség-szerűségéről, hogy elhagyjam a körülmetélést és megkeresztelkedjem? Nos tehát azzal, hogy ő a körülmetélkedés után megkeresztelkedett, azt tanította, hogy azt tegyem én is, amit végülis ő magára vett” (uo. 358k).

Clairvaux-i Szent Bernáton, a „*devotio modernan*”, Kempis Tamás Krisztus követésén (*Imitatio Christi*) és Ludolf von Sachsen Krisztus élete c. művén keresztül elindul egy széles áramlat, amely végül Loyolai Szent Ignác Lelkigyakorlatos könyvében teljesedik ki. A Jézus megkeresztelkedéséről szóló szemlélődés a lelkigyakorlatok második hetének 5. napján található (vö. 158 sz.), ám ez csak a Jézus életének titkáról szóló szemlélődés összefüggésében érthető (vö. Jézus megkeresztelkedése 273 sz.)

6. A JORDÁN TITKA

Az ószövetségi választott nép történetében fontos szerepet játszik a Jordán. A Jordán folyóba torkolló Jabbok gázlójánál küzdött Jákob az Istennel (vö. Ter 32,23–33), József és a nép a Jordánon kelt át, mielőtt belépett az Ígéret földjére (vö. József 3,1–17), Illés a Jordánnál került forgószerűbe (vö. 2 Kir 2,1–18), a szíriai Naamán a Jordán vizében tisztult meg a leprájától (2 Kir 5,1–14). Ezekre a Jordánnál és a Jordánban történt eseményekre különösen az egyházatyák emlékeznek, amikor Jézusnak a Jordánban történt megkeresztelkedéséről szólnak.¹²

Órigenész a János evangéliumhoz írt kommentárjában kéri Istent, hogy adja meg neki Josua (= Jézus) Jordánon történt átkelésének szellemi megértését. Szent Pál szavait az 1 Kor 10,1–4 perikópában, ahol a választott népnek a Vörös tengeren való átkeléséről van szó, Órigenész a Jordánra vonatkoztatja: „Tudnotok kell, testvérek, hogy ősatyáink valamennyien átkeltek a Jordánon és valamennyien megkeresztelkedtek Krisztusra Szentlélekkel és vízzel” (VI, 44, 228: SC 157, 302k o.). Órigenész szellemi értelmezésében a Jordán nagy titkot rejt (*to tou Iordanou mega mysterion*: VI, 47, 244. [312kG]). Ez az egyetlen gyógyító folyó: „Amint Istene mint Egyetlen kívül nincs jó, éppúgy a Jordánon kívül sincs jó folyó, amely még arra is képes lenne, hogy megtisztítsa azt az embert a leprájától, aki lelkét hittel Jézusban lemossa (*eis ton Iesoun*) (VI, 47, 245 [314k]). A Jordán, amely az emberek bűneit Keresztelő János bűnbánati keresztsége által, magába fogadta, meg lesz szentelve azzal, hogy Jézus és a Lélek leereszkedik a bűnnel megterhelt vizébe. Órigenész nem késlekedik egyenlőséget tenni Jézus és a Jordán között. „A Jordánon Isten Igéjét kell érteni, aki testté lett és közöttünk lakott [Jn 1,14]...” (VI, 42, 220 [296k]).

Amikor a Jordánt Jézussal egyenlővé tesszük, onnan már csak egy lépés, hogy a Jordánt egyenesen a keresztséggel azonosítsuk. A Jordán a keresztelőmedence vizét jelenti. Húsvét éjszakáján az ünnepélyes keresztvízszenteléskor ezt imádkozza a pap: „Mindenható, örök Isten, Szent Fiadra, amikor megkeresztelkedett Jánosnál a Jordánban, leszállott a Szentlélek ereje.” A keresztelés ünnepének *collectájában* is összekapcsolódik a Jordán a keresztény keresztséggel: „Mindenható, örök Isten, a Jordánban való megkeresztelkedésekor a mi Urunk Jézus Krisztusra leszállt a Szentlélek, és te őt szere-

¹² Vö. Christian SCHÜTZ, *Die Mysterien des öffentlichen Lebens und Wirkens Jesu*, in: MYSTERIUM SALUTIS. Grundriss heilsgeschichtlicher Dogmatik, szerk. Johannes Feiner és Magnus Löhrer, III/2 kötet, Einsiedeln, Zürich, Köln 1969, 65–71.

tett Fiadnak nyilatkoztattad ki. Add, hogy mi is, akik vízből és Szentlélekből újjászülettünk, tetszésre találjunk nálad és gyermekeidként a Lélek bőségéből éljünk.”

7. A KINYILATKOZTATÁS MINT KÜLDETÉS

A Jézus megkeresztelkedéséről szóló perikópákból és az egyházatyák írásai-
ból világosan kiderül, hogy Jézus megkeresztelkedését a Jordánban a leg-
régebbi időktől kezdve a szentháromságos egy Isten kinyilatkoztatásaként
értelmezték: A mennyből jövő hang utalás Istenre, az Atyára. A galamb
a Szentlélek előképe, és Jézus, aki megkeresztelkedése után feljön a Jordán-
ból, a szeretett Fiú, akiben a mennyei Atyának kedve telik. Ez a szent-
háromsági kinyilatkoztatás szoros kapcsolatban áll Jézus küldetésével, ami
különösen világosan nyilvánul meg Keresztelő János Jézusról mondott ta-
núságában: „az Isten Báránya. Ő veszi el a világ bűnét!” (Jn 1,29, vö. 1,36).
Mint Isten Báránya Jézus Izaiás 53. fejezete szerint helyettesítőleg jár közbe
népének bűneiért (vö. Iz 53,8). A Katolikus Egyház Katekizmusa Jézus küldé-
téséről így tanít: „Jézus megkeresztelkedése egyben szenvedő szolgai küldé-
tésének elfogadása és megkezdése. Hagyja, hogy a bűnösök közé számítsák
[...] már elővételezi halálának »vérkereszttségét«” (Nr. 536). A vérkereszt-
ségre utal Jézus, amikor Zebedeus fiainak, Jakabnak és Jánosnak így vála-
szol: „Készek vagytok arra, hogy igyatok abból a kehelyből, melyből én
iszom? Vagy arra, hogy megkeresztelkedjétek azzal a keresztséggel, mellyel
én megkeresztelkedem?” (Mk 10,38) A kehely és a keresztség ebben a szö-
vegösszefüggésben a vértanúságra utal. A Lukács evangéliumban Jézusnak e
szavait olvashatjuk: „Keresztséggel kell megkeresztelkednem: mennyire vá-
rom, hogy beteljesedjék!” (Lk 12,50). Órigenész szerint a vértanúság ke-
resztség, mert Jézus a szenvedését keresztségnek nevezte (vö. Ermahnung
zum Martyrium. 37; 39 [Bibliothek der Kirchenväter 48, 195–199. o.]).

Jézus keresztsége nyilvános életének első titkaként megváltói küldetésére
mutat rá. Erről II. János Pál pápa részletesen nyilatkozott két enciklikájában
– a *Redemptoris Missio*-ban (1990) és a *Redemptor Hominis*-ban (1979).

FORDÍTOTTA: MAJOR MÁRIA

ÉLETRAJZI ADATOK

MICHAEL FIGURA szül. 1943 Gleiwitzben; filozófiai és teológiai tanulmányok
Mainzban, Rómában, Freiburgban; 1969 pappászentelés; 2000 augusztus-
tól plébános Bingen-Dietersheimben.

EGON KAPELLARI

A víz megszentelése

MINDEN VIZET MEGSZENTEL – THEOPHANIA A JORDÁNNÁL

„Megváltó Uram, amikor Te a Jordán folyóba léptél, minden vizet megszenteltél...” éneklí az Egyház január 6-án a reggeli bizánci istentiszteleten. Míg a római liturgia ezt az ünnepet *Epiphania Dominine* (az Úr megjelenésének) nevezi, és tartalmilag erősen – ha nem is kizárólag – Máté evangéliumának második fejezetében lévő történetre koncentrál, amelyben a napkeleti bölcsék (görögül: *magoi*; egységes fordítása csillagjós) az újszülött Istenfiút imádják, addig a keleti egyházban az ünnepet *Theophania* (Isten megjelenése) nevezik, ahol az ünnep tartalma Krisztus isteni dicsőségének megnyilatkozása a Jordánban való keresztkedésnél (Mt 3,13–17; Mk 1,9–11; Lk 3,21f; Jn 1, 29–34), valamint a víz borrá változtatása a kánai menyegzőn. A Jordán folyónál történtek, amelyeket a római liturgia az *Epiphania* utáni vasárnapon külön ünnepe, a keleti kereszténységben egyértelműen a *Theophania* ünnepének fő témáját képezik: Isten, akinek a Lelke már a teremtés kezdetén a vizek felett lebegett (Ter 1,1f) és aki hatalmas szava által („és Isten mondta...”) mindent életre hívott, a Jordán vizénél Szentháromságként nyilvánkozik meg. Az Atyaisten „az égből jövő hang”, a Jordán vizéből kilépő Jézust, akire a Szentlélek „galamb képében” szállt le, szeretett Fiának nevezi. Az ünnep ikonja bizánci körökben már nagyon korán határozott körvonala-
kat nyer: Krisztus a Jordánban áll, mezítelenül, mint bukása előtt Ádám.

A bal parton Keresztelő Szent János látható, aki Krisztust – kezét fejére téve – kereszteli, a jobb parton három angyal látható tiszteletteljesen eltakart kezekkel. Fentről egy isteni fénysugár vetül a Lélek-galambot magába foglalva Krisztusra. A feltornyosuló sziklák gondolattársításokat keltenek a barlangra, amelyben született és a sziklasírra. Krisztus a jobb vagy mindkét kezével megáldja a vizet „Minden vizet megszentel, és ez a mi megtisztulá-
sunkra történik. Földi, amit látunk, de még az égnél is magasabban van az, amit megértünk: a megmerítkezésből jön az üdvösség és a vízből lélek. Az alámerülés által Istenhez emelkedünk” – így hangzik ez az alcímben már idézett liturgikus éneken. A Jordán folyó – amelyet a *Theophania* ikonokon gyakran megismerélyesítve, egy kancsót kezében tartó férfialakként ábrázol-

nak – itt általában a víz szimbóluma. Néhány hal mellett időnként látható a hullámokban még egy nőalak is, a tenger (görögül: *Thalassa*), amelyet sárkányszerű alakok vesznek körül. Krisztus megszenteli az emberek számára a hétköznapiakban is nélkülözhetetlen vizet, amely emberéletet is követelhet, és ez azt jelenti, hogy szent szolgálatra rendeli azt. A keresztény kereszt-
ségben a víz, mint teremtmény, megeli legfelsőbb értelmét. „Nézd, itt a víz” – mondja az egyiptomi Kandake királynő kamarása Fülöpnek, miután az a kamarás szentírás-magyarázata után krisztushívővé vált – „mi akadály-
van hát, hogy megkeresztelkedjem?” (ApCsel 8,36)

A VÍZ TERMÉSZETES SZIMBOLIKÁJA

„A legjobb a víz” – ezzel a megállapítással kezdődik Pindarosznak, a Krisztus előtt IV–V. században élt görög költőnek az olimpiai himnusza. Az élet-
hez nélkülözhetetlen a víz, ennek ellenére az értéke sokszor csak akkor tu-
datosul az emberekben, ha nélkülözni kell, vagy a minősége nem megfelelő. A vízben szegény területeken élők, ide sorolható a Biblia számos helyszíne is, általában gondosan, tiszteletteljesen bánnak az értékes folyadékkal, míg a vízben gazdag területeken a vizet gyakran meggondolatlanul szennyezik be, és felelőtlenül pazarolják el. A tudósok szerint minden élet kezdete a vízből fakad. Az ember is az anyaméhben a magzatvízben tölti életének első hónapjait édesanyja testében. Az ember vízre való ráutaltsága a születés után is megmarad. Mivel az emberi test nagy részét víz képezi, így hogy egy-
általán létezni tudjon, számára a megfelelő vízmennyiséget a táplálékfelvétel által élete végéig biztosítani kell. Aki egyszer már szomjazott, tudja, hogy milyen üdítő tud lenni egy korty víz. Aki pedig valamilyen megerőltető fizi-
kai munka után egy tisztító, frissítő fürdőt vesz, megérti a mondást, hogy úgy érzi magát, mint aki újjászületett. Sokak számára fontos, hogy a szabad-
ságukat tó- vagy tengerparton töltsék, hogy ott kikapcsolódhassanak. A víz felüdít, megtisztít és felelevenít. A vizet sokoldalú gyógyító hatása miatt is becsüljük. A gyógyfürdők, gyógyforrások, hőforrások az ókortól egészen napjainkig számos beteget vagy az egészségüket megőrizni kívánó embereket vonzanak magukhoz. A patakok, folyók vizének állandó csordogálása számunkra a megállíthatatlan életút szimbóluma. „A víztől tanultuk. Nincs nyugalma sem éjjel sem nappal, állandóan vándorúton van...” mondja egy régi német népdal. Assisi Szent Ferencet is elbűvölte a víz egyszerű szépsége és tisztasága. Így énekel a Naphimnuszban: „Áldjon, Uram, Tégedet víz hűgunk, oly nagyon hasznos ő, oly drága, tiszta és alázatos!” Ezekből az okok-

ból kifolyólag a víz számos vagy csaknem minden kultúrában az élet szimbólumává vált. Ám a víz nem csak az élet temploma, hanem gyakran a káosz és a halál oka. Erre utalnak a már említett sárkányhoz hasonló lények, némely Krisztus megkeresztelkedését ábrázoló ikonon. A viharok vagy gátszakadás következtében létrejövő árvizek egész országrészeket elpusztíthatnak, emberek javait, sőt néha még az életüket is követelve. A folyók, tavak és tengerek nem csak élelemmel (halak, a tenger gyümölcsei) látnak el bennünket, hanem vízi utat biztosítanak az utazóknak és létfontosságú áruknak; ám az ember veszélybe is kerülhet a vizeken, hajók süllyednek el, a hatalmas vízár elnyeli a fuldoklókat. Számos mítoszban, de a zenében, irodalomban, a filmben és más művészetekben szintúgy kifejezésre jutott a víz életet fenyegető hatalmától való félelem. Így rázza meg például még ma is az elsüllyeszthetetlennek tartott Titanic – amely 1912. április 14-én jéghegynak ütközött, és amelynek katasztrofális pusztulása újra és újra irodalmi, zenei valamint filmtéma lett – története az embereket. Egy Jónás könyvében lévő imádság, amelynek keletkezési idejét a bibliatudomány a Krisztus előtti IV-V. századra teszi, nagyon hatásosan fejezi ki a vízben bekövetkező haláltól való félelmet. A hajóról a vízbe vetett Jónás próféta a megmentésére küldött hal gyomrában ezekkel a szavakkal fordul Istenhez: „A mélybe vetettél, a tenger mélyére, körülvelt az áradat; örvényeid és hullámaid összecsaptak fölöttem. Így szóltam: Elvetettél színed elől. Bárcsak meglátnám még szent templomodat! A vizek torkomig hatoltak, körülvelt a mélység, hínár borítja fejemet” (Jón 2, 4–6).

A VÍZ VALLÁSI SZIMBOLIKÁJA

A víznek, mint természeti elemnek a többértelműsége sokféle módon meghatározza a vallásos emberek világát. Szent források, különböző barlangok és tavak a pogány gondolatvilágban nem csak a barátságos istenségek és lélek tartózkodási helyeként, hanem ijesztő és fenyegető teremtmények hajlékaként is szerepelnek. A tenger istenei és istennői szinte minden mítoszban meghasonlott karaktert mutatnak és gyakran csak nagy áldozatok árán szelídíthetők meg. Az úgynevezett világvallásokban a vallásos szimbolikát a víz élénkítő, tisztító és gyógyító ereje határozza meg. A jámbor hinduk is a szent folyóban, a Gangeszben való fürdözéstől remélik, hogy megszabadulnak a terhelő karmától. Thaiföldön a buddhista szerzetesek a templom látogatóit szerencsét hozó vízzel permetezik be. A muszlimoknak a kötelező napi ötszöri ima előtt bizonyos mosakodásokat kell végrehajtani. „Ő ti, kik hisztek! Ha imádkozni kezdtek, mossátok meg arcotokat és kezeiteket egé-

szen könyékig és mossátok le fejetekeket és lábaitokat bokáig” (Korán, Sure 5,6) A zsidók rituális fürdője a Mikva, a hívő zsidó nőket és férfiakat, valamint a „tisztátalanná” vált tárgyakat a kultikus tisztaság állapotába segíti. A víz tisztító hatása vallási értelemben a morális és kultikus bűnöktől való megtisztulás szimbólumává vált. „Akkor majd tiszta vizet hintek rátok, hogy megtisztuljatok minden tisztátalanságtól, s minden bálványtól megtisztítalak benneteket” (Ez 36,25) – hangzik egy isteni ígéletben Ezekiel próféta szerint. A különböző vallásokban magát Istent is gyakran forrásként említik és az általa ajándékozott üdvösséget „az élő vízzel” hasonlítják össze. Az „élő víz” folyó vizet jelent, ellentétben a ciszternákban, kancsóknak vagy más tárolóedényekben összegyűjtött vízzel, ami rövid időn belül állott lesz vagy bepiszkolódik. A zsoltároknak ez csodálatosan kifejezésre jut: „Ahogy a szarvas a forrás vizére kívánczik, úgy vágyakozik a lelkem utánad, Uram” (Zsolt 42, 2), vagy „Isten, én Istenem, téged kereslek, utánad szomjazik a lelkem! Érted sóvárog a testem, mint a száraz, tikkadt, kiaszott föld” (Zsolt 63, 2). Jeremiás próféta is egy forrásvízre mint istenképre hivatkozik, amikor egy isteni kinyilatkoztatást így módon közvetít népének: „Mert kétszeres gonoszságot követett el népem: elhagytak engem, az élő vizek forrását, azért, hogy ciszternákat ássanak maguknak, ciszternákat, amelyek megrepedeznek, így nem tarthatják meg a vizet” (Jer 2, 13). A repedezett ciszternák itt a bálványkultuszra utalnak. János evangéliumában Jézus a samáriai asszonyhoz szól, akitől Jakób kútjánál először hiába kért inni: „Ha ismernéd Isten ajándékát, s azt, aki azt mondja neked: Adj innom, inkább te kértél volna tőle, s ő élő vizet adott volna neked” (Jn 4,10).

„....HOGY A KERESZTSÉG TITKÁT MEGMUTASD NEKÜNK”

Az eddig a vízről mondottakat integrálni lehet, sőt kell, ha a keresztség szentségével kapcsolatban esik szó a víz jelentőségéről. A *lex orandi lex credendi* elvének megfelelően az imádság, amelyet a római húsvét esti liturgiában a vízszenteléskor énekelnek, különösen megvilágosító. Ezekkel a szavakkal kezdődik: „Mindenható örök Isten, a Te láthatatlan hatalmad által meggyógyulnak az emberek. A vizet választottad, hogy a keresztség titkát megmutasd nekünk.” A víz így módon való kiválasztása a későbbi szövegben nem a természeti szimbolikából következik, hanem az üdvösségtörténetből, ahogy ez az Új- és Ószövetségben is megerősítést nyer. A víznek mindazonáltal egyetemes, már a teremtés kezdetekor létező jelentőséget tulajdonítanak: „Már a teremtés kezdetekor Lelked a vizek felett lebegett és

gyógyító és életető erőt adott neki.” Vajon egy ilyen kijelentés lényeges-e, és ha igen, milyen mértékben számít a különböző, Biblián kívüli világból való vízhez kötődő rituálék teológiai megítélésében - ennek eldöntésére még egy alapos elmélkedésre lenne szükség. A nem katolikus vallások differenciált megítélése, mint ahogy azt a II. Vatikáni Zsinaton (*Nostra aetate*) is kinyilvánították, útmutató lehet ebben.

Az özönvíz említésével (Ter 6–9) a víznek halált hozó és életet adó ereje is jelen van, „mert a víz a bűnket elpusztította és a szent életnek új utat adott.” Ez az eredetileg az egész test bemerítkezésével történő keresztelezés és az özönvíz hasonlóságára mutat rá. „Vagy nem tudjátok,” írja Pál apostol a római keresztényekhez írt levelében, „hogyan akik Krisztus Jézusban megkeresztelkedtünk, az ő halálában keresztelkedtünk meg? A keresztségben ugyanis eltemetkeztünk vele együtt a halálba, hogy miként Krisztus az Atya dicsősége által feltámadt a halálból, úgy mi is az élet újdonságában járjunk. Mert ha halálának hasonlóságában egybenőttünk vele, úgy leszünk feltámadásában is. Hiszen tudjuk, hogy a régi embert bennünk azért feszítették vele együtt keresztre, hogy a bűn teste elpusztuljon, és ne szolgáljunk többé a bűnnek. Aki így meghalt, megszabadult a bűntől. Ha Krisztussal meghaltunk, hisszük, hogy vele együtt fogunk élni is. Tudjuk, hogy Krisztus feltámadt a halálból, többé nem hal meg, a halál nem lesz többé úrrá rajta. Aki meghalt, az egyszer s mindenkorra meghalt a bűnnek, aki azonban él, az Istennek él” (Róm 6,3-10). A keresztség a halál helyszíne és a bűnök sírja – mondja Luther Márton egészen drasztikusan utalva az „idős Ádám vízbe-fúlására” és egyidejűleg a feltámadás helyére, az örök élet forrására, „a Szentlélekben való újjászületés és megújulás fürdőjére” (Tit 3,5).

Már a fáraók fogságából kiszabadult izraelitákban, akik „száraz lábbal keltek át a Vörös-tengeren” is „híveidnek képét, akik a keresztség által a bűnök szolgátságából megszabadultak” látja a felszentelési imádság. Ezáltal azonban nem tulajdonítja el a kereszténység a zsidóságtól Izrael üdvösségtörténetének központi eseményét, amint azt néhányan gyanítják, sokkal inkább megerősíti a megkeresztelteket Izrael hitében, hogy bízzanak az isteni gondviselésben még a kilátástalan helyzetekben is. A keresztények számára ez a hit csak akkor éri el célját, ha „Ábrahám, Izsák és Jákob Istenét” ismerik el annak, aki „Jézust feltámasztotta a halottaiból” (Róm 8,11). Annak a veszélyét, hogy az *Exodus* csupán morális szempontból értelmezzük, amit itt nem lehet teljesen elutasítani, keresztény szempontból kritikusan kell szemlélni. Az *Exodus* említése után a felszentelési ima az Újszövetségben szereplő eseményeket idéz, és legutoljára a feltámadt Krisztus úgynevezett keresztelkedési parancsa (Mt 28,19) szerepel.

„KERESZTELJÉTEK MEG AZ ATYA, A FIÚ ÉS A SZENTLÉLEK NEVÉBEN”

Először „a szeretett Fiú” Jordánban való megkeresztelkedéséről esik szó. A Keresztelő Szent János általi keresztelest még a legkritikusabb szentírásmagyarázók is Jézus életútjának alapdátumai közé sorolják, de semmiképpen sem szorítható a csupán történelmi események kategóriájába. Az evangélisták, a korai Egyház és a későbbi vallásos írók ebben, mint egy nyitányban látják Krisztus megváltási művének bejelentését. Jézus belépése a Jordán folyóba egy sereg bűnösrel együtt a bűnösökért való halálát idézi fel bennünk, az Ő „halálra-keresztelését” a Golgotán. (vö. Lk 12, 50) A Jordánból való kijövele a feltámadásra emlékeztet, amikor is „Krisztus szét tépte a halál láncait és a mélyből győztesként emelkedett fel” (*Exultet*). Néhány, Krisztus megkeresztelését ábrázoló ikonon – tudatos párhuzamként a feltámadási ikonnal (Krisztus útja Hádészba) – Krisztust látjuk győztesen Hádész kapuiban, amelyek között kígyószerű vízi állatok tekeregnek. A bizánci Vigilius egyik himnuszában, amelyet január 6-ára írt, egy lehetséges jelentést ad ehhez az ábrázoláshoz: „Jordán, légy készen, itt van Krisztus Isten, hogy Szent János által megkeresztelkedjen, hogy a sárkányok láthatatlan fejét vizeidben szétzúzza az ő Istensége által”. Mindezt végiggondolva a keleti egyház *Theophania* ünnepén végzi az ünnepi vízszentelést a folyóknál és tengereknél.

A negyedik evangéliumban a Jordánnál prédikáló Keresztelő Szent János ezekkel a szavakkal int néhány tanítványt Jézus követésére: „Íme az Isten Báránya, íme aki elveszi a világ bűneit” (Jn 1,29 és 36). Mert csak a keresztény keresztség egyesíti a megkeresztelteket a valódi Húsvéti Báránnal, a keresztre feszített és feltámadt „szeretett Fiúval”. Ezáltal válnak a hívők Isten fiaivá és lányaivá „vízből és lélekből” (Jn 3,5) és ez részesíti őket Krisztus Lélekkel való felkenésében (1Jn 2,20), amely a Jordán folyóban nyilvánult meg.

A Jordánban való megkeresztelkedés után a felszentelési ima szövege a Golgotához vezet bennünket: „amikor a kereszten függött, az oldalából víz és vér folyt”. Jézus átszűrte szíve a keresztség és az Eucharisztia forrásaként tekinthető. Víz folyt a szívéből, amelyben azóta az emberek keresztelkednek, és az Ő vére, amelyet az Eucharishtiában italként nyújtanak át. A katolikus keresztény valahányszor belép egy katolikus templomba, még ha ott, és akkor nincs is istentisztelet, megemlékezik a keresztségről, hiszen minden alkalommal szenteltvízzel keresztet vet és megemlékezik Krisztus jelenlétéről az Eucharishtiában, amikor a tabernákulum irányába térket hajt. Hiszen a keresztség felelősséget ad a keresztényeknek a világ helyes megformálására, és a hívő tudja, hogy ehhez Isten áldására van szüksége. Ennek megfelelően mondja Pál apostol: „minden a tiétek. Ti azonban Krisztuséi

vagytok” (1Kor 3, 22-23). Korábban a legtöbb katolikus keresztény házában vagy lakásában megtalálható volt az úgynevezett „szentelt forrás”, egy kis szenteltvíztartó, legtöbbször az ajtó közelében. A hívők megáldották magukat vagy másokat, általában a nap kezdetén, vagy ha elhagyták a házat, illetve lefekvés előtt. Ez a szép szokás sajnos ma már ritkaságszámba megy.

„A feltámadása után” – így folytatódik a felszentelési imádság – „így szólt a tanítványaihoz: Menjetek és tegyetek tanítványommá minden népet és kereszteljétek meg őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében.” A keresztség, amelyet a feltámadt és mennybe ment Úr elrendelésére cselekednek, Isten háromféle szeretetének szentsége minden nép számára. Ez szükséges az üdvösséghez, hiszen magában hordozza Isten általános üdvözítő akaratát, jobban mondva, mert Isten mindenre kiterjedő üdvözítő akarata által létezik. És mert ez a keresztség legmélyebb értelme, azoknak is üdvösségére válhat, akiket még nem ért el ez a szentelt víz, akiknek a szíve azonban őszintén vágyik az élő víz adományozójára. A nyugati teológia kifejezése erre a gyógyító vágyódásra a *votum sacramenti*. Zakariás próféta nagyon látványosan szemlélteti a bőségesen áradó isteni kegyelmet: „Azon a napon élő víz fakad Jeruzsálemben. Az egyik fele a keleti tenger felé, a másik fele a nyugati tenger felé folyik: télen és nyáron így lesz” (Zak 14,8). A Biblia utolsó könyvében a Szentlélek és az Egyház, amelyet Krisztus-Bárány „menyasszonyaként” említ, meghívja az embereket: „Aki szomjazik, jöjjön. Aki kívánja az élet vizét, ingyen vegye” (Jel 22,17). Isten bőségesen árasztja kegyelmét, „aki azt akarja, hogy minden ember üdvözljön, és eljusson az igazság ismeretére” (1Tim 2,4).

„ÉS A SZENTLÉLEK EREJE LESZÁLLT ERRE A VÍZRE...”

A húsvéti vízszentelési imádság egy epiklézisbe torkollik, amely ezt a vízről alkotott értekezésünket lezárni hivatott:

„Mindenható, örök Isten, tekints kegyesen Egyházadra, és jóságod nyissa meg számára a keresztség forrását! A Szentlélek adja meg ennek a víznek egyszülött Fiad kegyelmét, s az ember, akit képmásodra alkottál, a keresztség által az ősbűn szennyétől tisztára mosva, vízből és Szentlélekből új életre szülessék!

(A pap a következő szavak kíséretében egyszer vagy háromszor a vízbe meríti a húsvéti gyertyát:)

Add, Urunk, hogy Fiad által szálljon le erre a vízre a Szentlélek ereje, hogy aki Krisztus halálába temetkezik a keresztség vizében, életre is keljen

Ővele. Ezt kérjük a te Fiad, a mi Urunk Jézus Krisztus által, aki veled él és uralkodik a Szentlélekkel egységben, Isten mindörökkön-örökké. Amen.”

FORDÍTOTTA: SZAX LÁSZLÓ

ÉLETRAJZI ADATOK

EGON KAPELLARI, született 1936-ban Loeben-ben (Steiermark); tanulmányai: jogtudományok Grazban, később teológia Salzburgban és Grazban; 1961 pappá szentelik Grazban; 1964-81 főiskolai lelkész Grazban; 1981 püspöki kinevezés Gurk egyházmegyében; 2001 óta Graz-Seckau püspöke, az osztrák püspöki konferencia helyettes elnöke.

GIORGIO FEDALTO

Jézus keresztsége az egyházatyáknál

A kérdés nagyon alapos kutatást igényelne az egyes egyházatyák tekintetében, akik erről a témáról írtak, vagy ezen dolgoztak. Meggondolandó, hogy az első keresztények számára a keresztség a korábbi János-féle alámerítés folytatása volt. Jézus azt az újdonságot vezette be, hogy „az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében” (Mt 28,19) kell kiszolgáltatni azt, és hogy ebben leszáll a Szentlélek. A legnagyobb hatással Jézus a keresztség ritualitására volt, ahogy azt a kezdetektől fogva is hitték, amikor tanítványainak parancsba adta, amelyet a *Didakhé* tanúsít (Kr. u. 90–100-ban állították össze, de egyenesen az 50–70-es évekbe megy vissza a hagyománya), ahol még „folyó vízben” kell keresztelni. Csak amikor erre nincs mód, akkor lehet „más vízben” („ha nem lehet friss vízben, akkor lehet meleggel is”), és ha erre sem nyílt lehetőség, akkor kellett „háromszor vizet önteni a fejére az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében” (7,1–3). Az egész háttérben az áll, hogy utánozni akarták Jézus keresztségét a Jordánban, ezért kellett a keresztelendőeknek a patakok és források folyó vizébe alászállniuk, ezért volt az alámerítkezéssel keresztség az alapvető, a leöntéssel pedig csak szükség esetén engedték meg.

Hogy milyen volt az első keresztény közösség szertartása, ahhoz a legkorábbi keresztségi ábrázolások ikonográfiája is hozzásegít, amelyeken a szentséget úgy hangsúlyozzák, mint amit Jézus kezdett meg. Elgondolhatjuk, hogy amint a Deutero-Izajásnál leírt „Jahve szenvedő szolgájáról” való gondolkodás nem lett része rögtön a biblikus kánonnak és a keresztény irodalomnak, ugyanígy történt Jézus „alászállásának”, kenózisának kifejezésével, nem utolsó sorban pedig az, amikor a bűnösökkel állt egy sorba és belépett a Jordán vizébe, hogy alávesse magát a bűnbánati rítusnak¹. Meglehet, hogy ebben is, mint a keresztség közvetett ábrázolásaiban, a patrisztikus

irodalom adta az ihletet, talán éppen azért, hogy elítéljen valamely tanításbeli eltérélyedést.

A VI. század végén Piacenzai Antonius ír egy ünnepéről, amelyet Jézus keresztségének helyén tartottak, és amelyen továbbra is kereszteltek. Hasonló ünnepről beszél Alexandriai Szent Kelemen is, aki Bazilidész követőinek gyakorlataként mutatja be: krisztológiai jelentősége volt tehát népi környezetben, olyannyira, hogy összekeveredett az Epifánia ünnepével, még ha nem is tudjuk azt megelőző dátumra visszavezetni eredetét². Az első századokban Jézus keresztségének dogmatikai jelentése mindazonáltal homályban maradt, a fennmaradt források nem tisztázzák azt. A II. századi ikonográfiában előfordul Jézus keresztségének témája. A római Szent Kallixtus katakombában nyilvánvaló a Jordánban történő teofánia a víz, a megnyílt ég és a Szentlélek leszállásának motívumaival, Jézust pedig Megváltónak mutatja. Az ilyenfajta keresztségi ábrázolás valószínűleg kateketikai szándékkal válik e korban lassanként általánossá, majd a későbbiekben ez folytatódik. Ugyanezeket lehet elmondani a IV. századi keresztség ábrázolásokról a szarkofágokon, akár a későbbi (V–VI. századi) elefántcsont ábrázolásokon, akár a miniatúrákon.

Már az evangéliumok ismertették Jézus keresztségét a Jordánban, majd a III. század keresztény reflexiója leginkább ennek a szentségi értelmezésére összpontosított, azonban a keresztség közvetlen ábrázolásai csak az V. században jelentek meg, amikor az első négy krisztológiai jellegű zsinat a vele kapcsolatos visszaéléseket már jobban ellenőrzése alatt tartotta. Arra is lehet gondolni, hogy az első keresztények emlékezetében – a kivételektől eltekintve – a „szenvető” Krisztus várt megoldásra azoknak a gondolkodásában, akik az üldöztetésekből szabadulva inkább a dicsőséges és győzelmes Megváltóra gondoltak, és utána vágyakoztak. Az V. században még bővebben tér vissza ez a téma: Ravennában nem ariánus keresztelőkápolnában (430/458) a Jordán nyújtja Krisztusnak a királyi jelvényeket; az ariánusokéban (500 k.), Krisztus elfogadja a keresztség szertartását; Maximinianus (545/553) székesegyházában a megszemélyesített Jordán utal a történeti Jézus elbeszélésére³.

¹ Vö. M. SIMON, *La Bible dans les premières controverses entre Juifs et Chrétiens*, in *Le monde grec ancien et la Bible*, sous la direction de C. Mondsdert, Paris 1984, 107–125: 118 skk., E. DASSMANN, *Battesimo, II. Iconografia*, in *Dizionario patristico di antichità cristiane*, I, Casale Monferrato 1983, coll. 503–507: 504.

² *Stromata*, I, 21: PG, 8, coll. 820 skk.

³ DASSMANN, *Battesimo*, II, *Iconografia*, col. 505; RED, *Taufe Jesu*, in *Lexikon der Christlicher Ikonographie*, 4, Rom–Wien 1972, coll. 247–255; R.J. TOURNAY, *Servo di Yahweh*, in *Enciclopedia della Bibbia*, VI, Torino 1971, coll. 417–419.

Hallgat Jézus keresztségéről az e tárgyról írt első mű, Tertullianus *De baptismo*ja, amely 198 és 200 között keletkezett, a 325-ös Niceai Zsinat előtt egyetlen, a témának szentelt értekezés.

Igaz ugyan, hogy Tertullianus mindig az eretnekek megcáfolásán küzdött, és mindig pedagógiai célzattal, ami sajátosan meghatározta műveit: szükséges volt kifejtenie, miért szolgálhat Isten tervei végrehajtásához egy olyan egyszerű elem, mint a víz. Mivel a víz mindig is a megtisztulás jelképe volt, ezért a pogány ritualitásban is használták, azonban a keresztény szakralitás volt az, amely a szentháromságos formájával az áteredő bűntől való tisztulást és az örök életre való megszabadulást eszközölte ki általa. Ez tehát a meghatározó mozzanata a szentségi keresztségnek, és ehhez képest előképi jelleggel rendelkezik János keresztsége, ahogyan a Vörös tengeren való átkelés, vagy a sziklából fakasztott víz is. Azoknak, akik azt állították volna, hogy a keresztség nem szükséges az üdvösséghez, mert sem Krisztus, sem az apostolok nem voltak megkeresztelve, Tertullianus azt válaszolta, hogy Krisztus feltámadása előtt nem kellett megkeresztelkedni, de azóta az Egyházban csak így lehet újjászületni, kivéve a „második keresztséget”, amint ő a vértanúságot nevezte⁴.

Órigenész is foglalkozott a keresztség misztériumával, és allegorikus érdeklődése lehetővé tette, hogy könnyű utat találjon tipológia és szentség között, ahogy a Jordánon való minden egyes átkelésben keresztségi témára talált. Keresztségi allegóriát lelt az özönvízben, a kivonulásban és az Írások más jeleneteiben is; János alámerítését és a keresztény keresztséget a Szentlélek ajándéka kapcsán hasonlította össze⁵. Órigenész másnál sokkal jobban elmélyítette a kapcsolatot a szertartás jelképrendszere – amelyben Krisztussal temetkezünk el – és a személyes megtérés eseménye között, amelyben meghalunk a bűnnek. Mindennek az alapja mindig Krisztus önkiüresítése, aki a megtestesüléssel magára veszi a világ bűneit, hogy megmutassa: Isten kész megalázni magát, lemondva transzcendenciájáról, az emberrel egy szintre helyezi magát. Így nyitja meg az őt elfogadóknak a lelki felemelkedés útját⁶.

A szentségi vagy aszketikus-lelkiségi jelleg hangsúlyozására nem hiányoznak olyanok, mint Szent Jusztinosz, akik a II. században eddig ismeretlen

részleteket állítottak előtérbe, mint például az apostolok végrendeletét, amelyben Jézus Jordánból való alámerítésekor tűzcsóva lángolt föl⁷.

Mondhatnánk, hogy a keresztények történeti emlékezetében olykor felmerül néhány részlet, amely arra emlékezteti őket, hogy az értünk és bennünk munkált krisztusi megváltó művön túl Ő lenne az, aki megnyitotta az eget, beszélt az Atyával, és akire leszállt a Szentlélek. Deutero-Izajás „Jahve szolgálja” lassan belépett a keresztény irodalomba, de már Szent Pál idején helyébe lépett az „Isten fia, kisleánya” (*paisz*), és nem az „Isten szolgálja”⁸.

A IV. századot a patrisztika arany századának tartják, jöllehet a keresztény béke szempontját tekintve Diocletianus véres keresztényüldözésével kezdődött. Az Egyház történetében és tanításában szokás hangsúlyozni az állam és a vallás kapcsolatát, rávilágítva szerencsés és szerencsétlen adatokra. A század első éveit a fenti üldözés jellemezte ugyan, de azonnal hozzá kell tennünk, hogy a 313-as konstantini szabadság a keresztényeknek az élet, a tevékenység és a gondolkodás új légkörét teremtette meg. Ettől fogva a későbbiekben – néhány jól körülhatárolt kivételtől eltekintve – a világi és az egyházi hatalom közötti kiengesztelődés és szövetség jellemezte ennek és a következő századnak az életét. Ezért aztán természetesen az egyházi íróknál és atyáknál, akik általában az Egyház pásztorai, püspökei is voltak, higgadtabb írásokat találunk, amelyek jobban illeszkedtek az adott gondokhoz, amik egyébként nem hiányoztak. Éppen a vallásszabadság első évtizedeiben támadt az arianizmus elleni nagy harc, amely feldúlta a keleti egyházakat, valamint kisebb mértékben ugyan, de a nyugatiakat is, és ennek kapcsán jelent meg először az Egyháznak nyújtott szívesség a birodalom részéről.

Nem kellene itt megemlíteni, ha maga Áriusz nem választotta volna rendszerének biblikus kiinduló pontjául a Mt 28,19-et, ahol a Szentháromság nevében való kereszttelkezésről van szó, és ami kapcsán Jézus keresztségét is tárgyalta⁹. Áriusz nem fogadta el Jézus egylényegűségét az Atyával, és mivel őt az első teremtménynek tartotta, akiről az Atya kinyilvánította („ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik, őt hallgassátok”), Ő mindig alárendelt maradt. Ezt az eretnekséget megcáfolták, a Niceai Zsinaton (325) elítélték, majd felbukkanása ellen századokon át harcoltak. Ez az eretnekség alkalmat adott Jézus keresztségének alaposabb vizsgálatára, melynek során

⁴ TERTULLIANUS, *De baptismo*, 10–16, CCL, I, Turnholti 1954, 277 skk.

⁵ P.A. GARMAGLIA, *Battesimo*, in *Origene, Dizionario*, szerk. A. Monaci Castagno, Roma 2000, 45–48. B. STUDER, *Incarnazione*, in *ibidem*, 225–229. János kommentár 6, PG 14, coll. 245 skk., 257 skk., *Homiliák Szt. Lukácsról* XVII, PG 13, col. 1871.

⁶ *Kommentár a Római levélhez*, 5, PG 14, coll. 1057 skk.

⁷ *Párbeszéd Trifónnal*, 88, PG 6, coll. 685.

⁸ Vö. K.H. RENGSTORF, *Doulos*, in *Grande lessico del Nuovo Testamento*, ed. G. Kittel – G. Friedrich, II, Brescia 1966, col. 1461.

⁹ A. GRILLMEIER, *Gesù il Cristo nella fede della Chiesa*, I, 1. *Dall'età apostolica al concilio di Calcedonia* (451), Brescia 1982, 462.

olykor különös események készítették az atyákat arra, hogy megvédjék híveik hitét, a vitatott állításokat összegyűjtsék, elemezzék és elítéljék az eretnekséget.

Jeruzsálemi Szent Kürillosz (+387) fontos keresztségi katekézisek szerzője, a misztagógikus részben nem sokat időzik Jézus keresztségénél. A püspököt a katekumenek felkészítése vezette, ezért a keresztség misztériumának magyarázatát az ő ellenmondásukkal és hitvallásukkal kellett kezdenie. Jézus keresztsége a második misztagógikus katekézisben tér vissza, de ott is csak a szentségi jelleg hangsúlyozására¹⁰; viszont a harmadikban kifejti, miként vett részt Jézus a keresztelésben: ahogyan ő maga is megfürdött a Jordán vizében, a vízzel érintkezett istensége az érintés által, felemelkedve pedig a Szentlélek érkezett, ugyanígy lesz a keresztelendővel is, aki a víz után megkapja a krizma kenetét, vagyis a Szentlelket. És ahogy Jézus ezek után ment, hogy megküzdjön ellenfeivel, ugyanígy a keresztség és a misztikus krizma kenet után a megkeresztelt a Szentlélek erejébe öltözve fog ellenállni az ellenfelek befolyásának, harcolva azokkal¹¹.

A keleti birodalom fővárosában, Konstantinápolyban, ahol az arianizmus a politikai élettől sem maradt távol az ariánus császárok révén, de az egyházi élettől sem a hasonló beállítottságú püspökök által, 379-ben a kis náicei közösség Nazianzoszi Szent Gergelyt hívta meg püspököknek, hogy újjá szervezze az egyházat. Minden egyházi épület az ariánusok kezén volt, és csak az új császár, Teodóziusz 380-as megérkezéssel tudta Gergely elfoglalni székét a Szent Apostolok templomában, és csak a 381-es zsinat ismerte el őt püspökként. Kicsivel később, a kinevezése miatt tiltakozva le kellett mondania. Beszédeiben, amelyek egyébiránt olvasottságról és nagy retorikai iskolázottságról tettek tanúságot, visszatért a minket érdeklő témára. János méltatlanságának hangoztatása összpontosítja a figyelmet, amelyet Jézussal szemben érzett, amikor ő keresztelkedni jött, hogy eltemesse a régi Ádámot a vízben, és így megszentelje a Jordánt; a vízből kijöve pedig fölemelte a világot. Most már Ádám is felszabadulhatott, és amint a galamb jelezte a vízözön végét, úgy a Szentlélek megtisztelte a testet¹².

Másik egyházatya, aki elődje sodrában dolgozott, és aki jelentősebb nyomot hagyott maga után, Aranyházú Szent János, szintén Konstantinápoly püspöke 397-től. Jóllehet Antióchiában született, tehát elméletileg más teo-

lógiai képzést kapott, inkább püspökként és a császári város szónokaként volt ismert, mintsem teológusként, ő volt az „aranyházú”, állhatatos, kész elítélni a császárnő és az udvar visszaéléseit is. Írásainak nagy részét beszédek teszik ki, amelyek valódi kincsesbányák a kor és a birodalom egyházi, politikai, szociális, kulturális állapotának megismeréséhez (még ha jelenleg filológiai vita folyik is hiteles műveiről). Egyrészt a keresztségnél hangsúlyozta a zsidó felfogást, amely szerint a keresztség megszabadít a bűntől és megtisztítja a lelket, de tökéletlenül, mint János keresztségében, másrészt Jézus keresztségében az újdonságot a Szentlélek leszállása jelenti, aki a keresztény keresztségben továbbra is leszáll. Valójában a Szentlélek kiáradása a galamb képében a Megváltó által bevezetett új elem¹³.

Aranyházú Szent János katekéziseiben is felszólal ez ügyben. Az elsőben, *ad illuminandos* (a megvilágosítandóknak) a keresztségről mint megtisztulásról és az újjászületés fürdőjéről beszél, amely különbözik a zsidókéttől, hosszasan ecsetelve a keresztény erényeket, amelyekkel a férfinak vagy nőnek rendelkeznie kell¹⁴. A második katekézisben elmélyíti a keresztség témáját, ami megvilágosít, szentséget ajándékoz, világosabbá teszi az igazságot és nemesebbé a kegyelmet, eltörli a bűnt¹⁵. Aranyházú Szent János visszatér Jézus keresztségének témájához egy beszédében (amit nem tartanak az övének), ahol jól kidolgozza Jézus alászállásának témáját: emlékeztet rá, hogy a körülmetélés a keresztség helyett volt, de Krisztussal a keresztség a „feltámadás előképe” lett. Ennek a lépésnek a megértéséhez mindig vissza kell menni a „kisebb dolgoktól a nagyobbakhoz, a testi valóságoktól a lelkiekhez”¹⁶.

Aranyházú Szent János legjobban a Szent Máté evangéliumáról mondott 12. homíliájában fejti ki gondolatait Jézus kenőzísáról, amikor megkérdezi, vajon miért tartották Jézust kisebbnek Jánosnál? János mindig a pusztában élt, egy pap fia volt, mindenkit megtérésre hívott, meddő asszonytól született. Jézus ellenben „homályos személytől” született, nem mindenki ismerte születésének valódi körülményeit, átlagos házból nevelkedett, köznapi ruhákban járt, „kisebbnek gondolták, mert még nem láttak semmiféle csodát sem”. Sőt, megkeresztelkedett Jánosnál, amiért ez utóbbit „többnek, sokkal fontosabbnak” gondolták. Azonban miért nem hittek a zsidók a kézzel fogható jeleknek, az égi szózatnak, a galamb formájában leszálló Szentlélek-

¹⁰ *Misztagógikus katekézis*, II, 6, SC, 126, Paris 1966, 114 skk.

¹¹ *Misztagógikus katekézis*, III, 1 skk., *ibid.* 120 skk.

¹² Nazianzoszi GERGELY, *Discorso* 39,15: PG 36, coll. 352 skk.; *Discorso* 40, PG 36, col. 400, ahol visszatér még a téma, hangsúlyozva a 30 éves korában való megkeresztelkedést.

¹³ *Homília Jézus keresztségéről és az Epifániáról*: PG 36, coll. 363–372.

¹⁴ *Katekézis I, ad illuminandos*: PG 49, coll. 223–232.

¹⁵ *Katekézis II*: PG 49, coll. 231–240.

¹⁶ PG 50, coll. 807–812.

nek? Aranyszájú azt válaszolja erre, hogy Mózes csodáinak sem hittek, sőt Jézusnak sem, Lázár feltámasztásakor¹⁷. Mindennek a háttérében a hit és a látás összeütközése van, minden esetre Jézus a zsidó keresztséget és hűsvétot jött eltörölni.

A birodalom nyugati területén is kellett beszélni Jézus keresztségének témájáról. A 381-es zsinat után – amikor teológiailag-dogmatikailag meghatározták a Szentlelket, imádását és dicsőítését, a Szentháromság másik két személyéhez hasonlóan – immár szabad út nyílt arra, hogy a Szentlélek szerepéről töprengjenek a keresztény életben. Sőt, a Szentlélek jelenléte már Jézus keresztségénél is hangsúlyossá vált a galamb formájában. Azok számára, akik azt vetették ellene, hogy a mindnap használt víz nem ad tisztulást, Szent Ambrus azt válaszolta, hogy „a víz nem tisztít a Lélek nélkül”. A gondot a novaciánusok hozták elő, akik egy új keresztség szükségességéről beszéltek. „A keresztségben a három elem, a víz, a vér és a Lélek ugyanaz az egyetlen dolog, mert ha csak egyiket is elveszed, a keresztség szentsége nincs többé. Mert mi is a víz Krisztus keresztje nélkül, ha nem egy mindennapi elem, amely a szentségnek minden hatását nélkülözi?”¹⁸

A püspök-egyházatyáknak ez a nemzedéke a lekipásztorkodásban élt, ahol a nyájnak szüksége volt arra, hogy tanítsák és felkészítsék a szentségi misztériumokkal való találkozásra. Így a Jézus keresztségéről való gondolkodás megtalálható néhány észak-itáliai területen működő püspök műveiben, mint például Cromatiuséban, aki a 34. beszédében az Úr epifániájánál emlékeztet rá, hogy Jézus „megkeresztelkedett Jánosnál a Jordánban, ezért nem kis, hanem nagy, nagyon is nagy ünnepet ünnepelünk”. Valójában, amikor „a mi Urunk kegyeskedett megkeresztelkedni, a Szentlélek galamb formájában rászállt, és az Atya hangja hallatszott: Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvelem lelem”¹⁹. Cromatius püspök ennek kapcsán magyarázza, hogy nincs igazi keresztség, sem valódi bűnbocsánat, „ahol nem hisznek a tökéletes Szentháromságban”. Itt is a lekipásztori gondoskodás világlik ki, amikor magyarázza, hogy „az egyedüli és igaz keresztség az Egyházé, amely azt csak egyszer szolgáltatja ki”. Jézus keresztségében Cromatius hangsúlyozza, hogy az Üdvözítő „új keresztséget hozott, amely az emberi nem üdvösségére és a bűnök bocsánatára szolgál”, azért „méltóztatott ő először magára venni a keresztséget [...], hogy megszentelje a keresztség vizét, amely eltörli min-

den keresztségben újjászületett hívő bűnét”. Beszédében rávilágít Krisztus példájára, aki megváltást hozott a benne hívőknek.

Cromatius a Máté evangéliumához írt kommentárjában is visszatér Jézus keresztségéhez, amely bűnbánati jellegű volt, hogy előkészítse „az égi kegyelem ajándékát, mert a Szentlélek számára így nem méltatlan leszállni a bűnnel szennyezett testre”. Az igazi keresztség az Úré, „a megszentelődés és a kegyelemé, amely által a Szentlélek minden hívőben tűzként tevékenykedik [...], elégeti a bűnöket, megtisztít [...]”. Izajás, Jeremiás, Dávid előre látták ezt a jövőendő tüzet²⁰. Meg kell jegyezni, hogy az első keresztény századokban a négy közül Máté evangéliuma volt a legelterjedtebb, ezért ennek a kommentárjaiban időztek el általában Jézus keresztségénél, jóllehet a többi evangélista sem feledkezik meg róla (Mt 3,3–17; Mk 1,9 skk.; Lk 3,21 sk.; Jn 1,31–34).

A 12. *Traktátus*ban Cromatius újra tárgyalja a témát, megerősítve Jézus szerepét: Ő „nem akart magáért megkeresztelkedni, hanem értünk is, hogy minden törvényt betöltsön. Az is igaz, hogy ha valaki valamit elsőként tesz, azt azért csinálja, hogy másokat is arra tanítson.” Neki „meg kellett szentelnie a keresztség vizét”, ezért aztán az ő keresztsége „a mi bűneink lemosása és az üdvösséges új életre való megújulás”. A 13. *Traktátus*ában újra visszatér a témához Cromatius, ahol is az Úr keresztsége nem csak a szentségre készít elő, hanem szentháromságos tanítás is, és különösen a Szentlélek kiáradása nyitja meg a keresztény új életét²¹.

Észak-Itáliában maradván, a 65. *Beszédben* Torinói Maximus az epifánia után Jézus keresztsége kapcsán írta, hogy Ő „alapította a keresztség szentségét, megváltotta az emberi nemet [...]”, és ahogy Kánában a vizet borrrá változtatta, így a Szentlélek új lényege kerül bele „az emberi testbe a keresztséggel”. A keresztény újjászületik a vízből, de újjászületik a Szentlélek által is²².

A többi atyánál is tovább időz Aranyszavú Szent Péter *Beszédeiben* Jézus keresztségénél. Ez a keresztség mindenek előtt „újjaalkot, átalakít, a régi embert újjá teszi”²³. Lelkesen írja le, hogyan lépett be Krisztus a Jordánba, „hogy megszentelje a mi keresztségünket, hogy felemelje az égbe [...] amikor elfogadta a földet [...]”; hogy személyében szabadok legyenek azok, akik nélküle rabszolgaként éltek; hogy visszaadja az életét azoknak, akiket a bűn halandókká tett, hogy örökkévalóvá tegye azokat, akiket a halál időlegessé

¹⁷ *Homília 12, in Mattheum*, PG 57, coll. 204–208.

¹⁸ *A misztériumok*, 4, 19–20, szerk. G. Banterle, Milano-Roma 1982, 145.

¹⁹ Szerk. G. Cuscito, Roma 2004, 211.

²⁰ *Traktátus* 11, 2–6; 12, 1–3, szerk. G. Banterle, Milano-Roma 1990, 77.

²¹ *Traktátus* 12, 83; 13, 85.

²² *Beszéd* 65, szerk. G. Banterle, Milano-Roma 1991, 315.

²³ *Beszédek*, szerk. G. Banterle–C. Truzzi, 3 kötet, Milano-Roma 1996–1997: III, *Beszéd* 137, 4, 75.

tett; és hogy magával együtt részesévé tegye az égben azokat, akikről az ördög megtagadta az örök javakat". Ezért nyilvánított ki az Atya tetszését a Fiúban, és a Szentlélek „teljesen kiáradt rá”. Krisztus tehát azért lépett be a Jordánba, hogy „lemossa a világ bűnét” és a Szentlélek leszállása galamb formában jelezte, hogy vége „a világ örökös hajótörésének”²⁴. Az itt kiemelt szempont az, hogy az egész Háromság tevékeny: „minden kegyelmével működik és az egész világ felé kimondja szeretetét”²⁵. Végezetül, ahogy a 70. és 72. beszédében írta, ahhoz, hogy a test az isteni természethez fölemelkedhessen, szükség volt arra, hogy az isteni az emberi természethez leereszkedjék²⁶.

Nem tudjuk áttekinteni az atyák minden írását. Elég emlékeznünk Szent Ágostonra, aki szintén írt a keresztségről, a szentségről. Idézzük a *Beszélgések*et, és a *Természetről és kegyelemről* szóló írásait, ahol úgy tűnik, hogy kifejezetten a szentség kateketikai szempontjait mélyíti el. A bűn eltörlése, a szívben lévő hatások, a gonoszlélek elleni megerősödés néhány olyan következménye az Üdvözítő ajándékának, amelyek kegyelemmel járnak. Ez a fürdő a hit kezdete, még ha a bűnre való hajlamot nem is szünteti meg. Folytathatnánk a keresztség szükségességével, a gyermekkeresztséggel, a bűn eltörlésével, a víz értékével és előképeivel, vagy a keresztségre való készülettel, János keresztségének ideiglenességével, ellentétben Krisztuséval, amely mindörökké érvényben marad. Krisztus műveként a keresztség után nyerhetjük el az eucharisziát.

Szent Ágostont leginkább Jézus alázata ragadja meg minden helyzetben: a megtestesülésben, a szenvedésben, a halálban. „A keresztségben is – írja – az Úr az alázatot tanította, és a keresztségnek a szentségi kegyelem erejét adta. Ezért vette fel a keresztséget fiatalon, amint újszülöttként a körülmetélést”²⁷. Ez a részlet jól összefoglalja a folytonos elmélkedést és katekézist, amely sohasem szűnik meg lelkipásztori küldetésében. Szent Jeromosra is emlékezhetünk, aki felsorolta az okokat, amiért Jézus megkeresztelkedett: ember volt, és be kellett töltenie a törvény igazságosság-előírását és alázatát; jóváhagyta vele János keresztségét; megszentelte a Jordán vizét és megmutatta a Szentlélek eljövételét, amikor az galamb formájában leszállt²⁸.

²⁴ *Beszéd* 157, 6, 207; *Beszéd* 160, 3–4, 223.

²⁵ *Beszéd* 160, 5, 223.

²⁶ *Beszédek* II, 70, 2, 61; 72, 3, 77.

²⁷ *Beszéd* 293, 12, in *Beszédek* V, (273–340/A), szerk. M. Recchia, Roma 1986, 241.

²⁸ *Kommentár Mátéről*, I, 3, CCL, 77, 19. Az *Izajás kommentárban*, IV, XI, 1–2 (PL 24, col. 145) Jeromos hangsúlyozza, hogy Jézus feljövetelekor leszállt rá a Szentlélek és hang mondta „Fiam, téged vártalak minden prófétával, hogy megjössz, és benned nyugodhatom. Te vagy az én nyugovásom, elsőszülött Fiam vagy, aki az örökkévalóságban uralkodol”.

A fent idézett egyházatyák mellett sokan vannak még, akik a témáról írtak, közvetlenül vagy gyakrabban inkább közvetve, amikor Krisztus keresztségét szívesen mutatták be a keresztény hívő életével kapcsolatban. Már az első századoktól kezdve minden keresztségre vonatkozó elem megtalálható: a szentségi a neofitákkal szemben támasztott követelményekkel, a keresztségből fakadó köteleességek, az áteredő bűn eltörlésének következményei, a Szentlélek eljövetele, az örök élet ígérete. A III. században a keresztség szentségi jellegét hangsúlyozták, amelyet Krisztus alapított, talán, hogy az adopcionisták, a gnosztikusok vagy a zsidó-keresztények tévedését ellensúlyozzák. A IV. században jobban figyeltek a rítusra, amelyet Jézus végzett, leginkább a Szentlélek eljövételére, rá és a keresztelendőre. A 381-es Konstantinápolyi Zsinat doktrinális rendszerezése után imádás és dicsőítés járt a Háromságban a Szentléleknek, amely hangsúlyozta a jelenlétét Jézus keresztségében, miközben a figyelem az Üdvözítő megalázkodása felé is fordult, kenózisára, elválaszthatatlanul hozzákötődve üdvösségünkhöz. Azonban ha a Fiú és az Atya egylényegűségét tagadta az ariánus eretnecség, és félreérthető kifejezései kitarottak a IV. századon át, most az Üdvözítő megalázkodásának távlatát segített az istenség túlzott hangsúlyozása ellen. Ebbe a keretbe lehet beilleszteni a Jahve szenvedő szolgájának témáját Deuterolizajástól az irodalomba és a kánonba.

Az eddigi elemzésből kiderül, hogy az egyházatyák gondolkodását hívekkel kapcsolatos pedagógiai szándékok vezették, amikor a keresztény tanítást heterodox vagy eretnek vélemények támadták.

FORDÍTOTTA: FÜZES ÁDÁM

ÉLETRAJZI ADATOK

GIORGIO FEDALTO a Padovai Egyetemen bizánci történelmet tanít, a keleti egyházak történetének szakembere, többek között a Jaca Booknál jelent meg *Le Chiese d'Oriente* c. műve 1995-ben.

MARIE HÉLÈNE CONGOURDEAU

Az Úr keresztségének ikonja Liturgikus olvasat

Krisztus megkeresztelkedésének ünnepe, vagyis *Theophania* a bizánci liturgia tizenkét nagy ünnepének egyike.¹ Mint valamennyi nagy ünnep, egymást érintő témákból alkot szimfóniát. A Szentírás és annak átelmélkedése a forrás, az ünnep mintegy testi szemeink számára láthatóvá teszi a Biblia tipológikus olvasását, amelyet a patrisztikus szerzők kezdtek el.² Ugyanolyan címen, mint az exegetikus magyarázatok, a szónokok homíliái és a liturgikus himnuszok, az ikon is a Szentírás folyamatos újraolvasásának egyik összetevője, ami a kereszteny hitet át- meg átszövi. A liturgia szövegeivel együtt a Szentírás kereszteny hermeneutikájához tartozik.

A kiindulópontnál három evangéliumi elbeszélés található. Máté elbeszélését (Mt 3,13–17) vesszük, és lépésről lépésre követve meglátjuk, miként foglalja magában és fejezi be az ikon az interpretatív folyamatot.

„AKKOR MEGJELENT JÉZUS, GALILEÁBÓL A JORDÁNHOZ MENT”

A Jordán folyó említése a bibliai lelkületű olvasó emlékezetében azonnal több eseményt is felidéz. Az első az átkelés a Jordán folyón, amelyet József vezetett, hogy a választott nép bemehessen az Ígéret földjére. A Jordán folyó megállt, hogy a szövetség ládája és a nép átkeljen. „Mihelyt a papoknak a talpa, akik az Úrnak, az egész föld Urának ládáját viszik, a Jordán vizét éri, a Jordán vize kettéválik, a lefelé menő elfolyik, a felülről jövő egy tömeggé merevedik” (József 3,13). A másik, ehhez hasonló esemény a Királyok köny-

vében olvasható: miután Illést elragadta a tűzszekér, Elizeus „fölemelte Illés köntösét”, amely leesett róla, visszafordult és újra megállt a Jordán partján. Aztán fogta Illés köntösét, ráütött vele a vízre és azt mondta: „Hol az Úr, Illés Istene?” Mihelyt a vízre ütött, az szétvált az egyik és a másik irányban, s Elizeus átment (2Kir 2,14). Ezek az esetek már kapcsolatot teremtenek a 114. zsoltár következő soraival: „Látta a tenger és elfutott, a Jordán visszafordult. Mi lelt téged tenger, hogy megfutottál? És te, Jordán, hogy visszafordultál?” Ez a zsoltár összekötötte a Vörös tengeren történt átkelést és a Jordánon való átkelést. E két epizód újra felbukkan Jézus megkeresztelkedésének olvasmányában, annál inkább, hiszen az átkelést a Vörös tengeren az első kereszteny katekizisek már a keresztség előképeként értelmezték.

Krisztus megkeresztelkedésének liturgiája megszólaltatja a 114. zsoltárt és a himnuszokban is sok a parafrázis. A hajnali zsolozsma egyik tropárja így énekel: „A Jordán visszafordult a forrása felé, amikor Illés elragadása után Elizeus a köntössel ráütött a vízre és az kettéoszlott. A folyófenék lábai alatt szilárd ösvénnyé vált, hogy valóságosan megmutassa a keresztséget, amelynek segítségével mi átkelünk az élet folyamának vizein.”³ A víz témája nagyon markáns ezen az ünnepen, és a tengernek meg a Jordánnak a megismerésített részvétele az esemény kozmikus jellegéről tanúskodik, amelyben az őselemek is helyet kapnak.

Az Úr keresztségét ábrázoló számos ikonon a Jordán és a tenger a folyóban ülő személyekként jelennek meg, Krisztus alatt. A Jordán, amint visszafordul, a tenger (néha szirén formájában) menekülni készül. Néha egy sárkány szimbolizálja a vizek veszélyes voltát, mielőtt azt Krisztus megtisztította (lásd Leviathant Jób 40,25–41). A liturgia segítette e téma beemelését az ünnepbe: „Elveszejtettem a vizekben rejtőző ellenséget, a sötétség fejlődését, hogy megszabadítsa annak hálójától a világot és a világ elnyerje az örök életet.”⁴ Ezek az allegorikus figurák mellesleg a keresztenységnek a pogány kultuszok fölött aratott győzelmi jelei.

Számos ikon nem tartalmazza a bemutatott elemeket, hanem a folyóból vörös kereszt emelkedik ki, jelezvén a keresztre feszítést, amibe torkol az az út, amelyet Krisztus e napon megkezdett. Ha a kereszt jelzi a halált (tovább erősítve a tenger szimbólumát, ami elnyeli az élőket), a vörös szín az életet szimbolizálja, tehát a feltámadást. Az üdvösség-ökonómia misztériuma már itt megjelenik.

¹ A többi tizenegy: az Istenanya születése, karácsony, Jézus bemutatása a templomban, Angyali üdvözlés, Lázár feltámasztása, Virágvasárnap, Húsvét, Mennybemenetel, Pünkösd, Urunk színeváltozása, az Istenanya elszenderülése.

² Az allegorikus olvasást nem szabad összekeverni a tipológikus olvasással. Az előbbi az ószövetségi elbeszélésekben a láthatatlan valóságok szimbólumait látja, az utóbbi bennük Krisztus misztériumainak meghirdetését.

³ F. MERCENIER et F. PARIS, *La prière des Églises de rite byzantin*, II. *Les fêtes fixes*, Amay-sur-Meuse 1939, 151.

⁴ A napközi óra idiomelosza. Mercenier-Paris, 159.

„JÁNOS FELÉ TARTOTT, HOGY NÁLA MEGKERESZTELKEDJEN”

János az előfutár, az utolsó idők prófétája, a Megváltó eljövételét előkészíti. Az Új Szövetség az Ó-tól megkapja a keresztséget, s az eseménynek kozmikus vonzata is van, amint a liturgia kinyilvánítja: „János, prófétai feladatát betöltve félelmében hátrált. Az angyalok seregei meglepetve látnak téged a hullámok között keresztelni, s mindazokra, akik a sötétségben laknak, fény árad és téged énekelnek, téged, ki megjelentél és mindent megvilágosítottál”.⁵

„HAGYD EZT MOST! ILLÓ, HOGY MINDENT MEGTEGYÜNK,
AMI ELŐ VAN ÍRVA”

A János és Jézus közötti párbeszédet hagyományosan ehhez közelítik, ami Péter és Jézus között zajlott a lábmosás során, midőn Péter megtagadta, hogy Jézus az ő lábait megmossa. Ekkor Jézus így szólt hozzá: „Ha nem moslak meg, nem lehetsz közösségben velem” (Jn 13,8). Krisztus kenózisának misztériuma jut kifejezésre mindkét jelenetben; János, aki nem méltó, hogy az Úr saruit megoldja (Mt 3,11), ami a rabszolga feladata volt, annak részese, hogy Jézus tőle kéri a keresztséget. Péternek, aki tudja, hogy Krisztus „az élő Isten Fia” (Mt 16,16), el kell fogadnia, hogy Jézus megmossa lábait (szintén a rabszolga feladata). Mindkét esetben az Úr foglalja el a rabszolga helyét, a Megtestesülés lehajló gesztusának konkrét megjelenülése. „Szolgai alakot öltött, kiüresítette önmagát” (*héauton ékénosen*) (Fil 2,7). A két esemény közelítésével az evangélium patrisztikus olvasata aláhúzza Krisztus megkeresztelkedésének kenózis jellegét.

A János és Jézus közötti párbeszéd annyira meglepte az evangéliumot olvasókat, hogy Romanosz Mélodosz az Epifánia ünnepén ezt a párbeszédet részletesen kifejti: „János, látván a folyót a sivatagban, a harmatot a tüzes kemencében, az esőcseppet a Szűzön, félelemmel telt el, amint atyja is remeggett Gábiel arkangyal előtt. [...] Állj meg, Megváltó! Legyen neked elég, ne menj tovább! Tudom ki vagy, a szembenézhetetlen fényesség”.⁶

⁵ Romanosz MÉLIDOSZ, *Hymne XVII, Prooimion*, éd. José Grosdidier de Matons, Romanos le mélode, Hymnes, tome II Nouveau Testament, SC 110, 1965. Romanosz Mélodosz a VI. század bizánci liturgikus költője.

⁶ *Hymne XVI. 4. szakasz.*

A keresztség ikonján Jézus ruhátlansága Krisztus isteni dicsőségtől megfosztottságát jelenti, vagyis felöltötte Ádámot, aki tudta, hogy „mezítelen” (Ter 3,10), amikor elveszítette ártatlansága köntösét. „Érted, ki ruhátlan vagy, utánozlak és fogadom a keresztséget.”⁷ „Döbbenetes látni az ég és a föld Teremtőjét, rabszolgaként látni, amint rabszolgaként fogadja a keresztséget egy rabszolgától a mi üdvösségünkért; az angyali kórusok önkívületben ujjongtak a történetek láttán”.⁸ Jézus térdelve alacsonyabb, mint az álló Keresztelő Szent János, e testhelyzet tovább hangsúlyozza a Megváltó alá szállását bűnös emberségünkbe.⁹

„MEGKERESZTELKEDÉSE UTÁN JÉZUS NYOMBAN FELJÖTT A VÍZBŐL”

Keresztelkedésekor Jézus alámerült a vízbe, a halál szimbólumába és abból mint Feltámadott emelkedett föl. Nem szabad elfelejteni, hogy a *baptizo* görög ige elsődleges jelentése: alámerülni, belemerülni. Az ortodox rítusú keresztelés háromszori belemerülése, fölemelkedése Jézus három napos sírban nyugvására utal, hangsúlyozván a keresztség és a feltámadás közötti kapcsolatot. A liturgia rámutat Krisztus rövid tartózkodására a Jordán vizében, ez a „beletemetkezés” a halált hozó vizet (vízözön, Vörös tenger) az élet forrásává változtatja. A víz által képviselt kozmikus jellegű szimbolizmus a főtebb említett kenózis dimenziójához csatlakozva új témát hoz be, az égiek jelenlétét ennél az „elképesztő” jelenetnél, ami a testet öltött Ige leszállása – alámerülése. A ragyogóan tiszta Úr beáll a bűnösök közé, akik a bűneiktől megtisztulást kérnek. „Az angyali karok jelen voltak a Jordán mellett mint a mennyben, félelemmel és csodálkozással szemlélve Isten végletes lealacsonyodását és azt, hogy Aki az égi vizek fölött is uralkodik, belemerült testével a hullámokba, ő, atyáink Istene.”¹⁰

Az ikon ezeket a témákat mind fölhasználja és elrendezi: az álló alakú Megváltót a Jordán vize úgy veszi körül, mint valamely barlang sziklafala. A Jordán formája a születés barlangjára emlékeztet, vagy méginkább Lázár sírjára; lásd az említett témák ikonjait. Befogadó megtestesülésekor (Betlehem), de halálakor is (sziklabarlang), a hosszúkás forma, ami övezi és körülfogja Krisztus egész testét, a keresztségben történő belemerülés jele. Az

⁷ *Hymne XVI. 3. szakasz*

⁸ A délutáni óra idiomelosa, Mercenier-Paris, 163.

⁹ A hajnali óra tropárja, Mercenier-Paris, 151.

¹⁰ A matutinum hetedik részének tropárja, Mercenier-Paris, 191.

ikonon a keresztelkedő Jézus feje „kibukkan” a folyékony barlangból, a földtámadás jelzése végett. Krisztus jobb kezével megáldja a vizet, hogy tudtul adja: a vizeket véglegesen megszentelte az egyszeri és egyszerű érintkezés vele. Így Krisztus mezítelenségét (ami Ádámra utal) újra öltöztetve a vizek elnyerték a képességet arra vonatkozólag, hogy a megkeresztelt híveket Krisztusba öltöztessék. „Ti mindnyájan, akik megkeresztelkedtetek Krisztusban – éneklik minden nagy ünnepen a Trisagionnál –, ti mindnyájan magatokra öltöttétek Krisztust, alleluja.”¹¹ Az angyalok ott állnak a Jordán partján, szemben Keresztelő Szent Jánossal, Krisztus mindkét oldalán, hiszen ő azért jött, hogy a világ két arcát egyesítse, a földet és az eget, a látható és láthatatlan világmindenséget.¹² Néha az angyalok lepleket tartanak befödni Krisztus testét a vízből távozásakor, máskor meg kezüket eltakarja ruhájuk szegélye az imádás jele gyanánt.¹³

„AKKOR MEGNYÍLT AZ ÉG”

Az egek megnyílását Krisztus megkeresztelkedésének pillanatában az egyházatyák úgy értelmezték, mint feleletet az Ádám bűne után bezáruló paradicsomra (lásd Ter 3,24) és Izaiás felkiáltására: „Ó, bárcsak széttepnéd az egeket!” (Izajás 63,19). Ez a téma a protomártír Szent István halálakor jelentkezik újra: „Látom, hogy nyitva az ég és a Emberfia ott áll az Isten jobb-ján” (ApCsel 7,56). A liturgia ezt a szimbolizmust kifejezetten felidézi. „Krisztus megkeresztelkedett és feljön a vizekből, ugyanakkor a világmindenség is megemelkedett és az eget ő nyitva látja, amit Ádám bezárt a maga és valamennyi utóda számára.”¹⁴ Az ikon ezt gyakran egy körívvel ábrázolja, amiből hármas sugárzású fény árad.

¹¹ A trisagion a bizánci liturgia Istent háromszorosan megszólító formája: „Szent Isten, szent erős, szent halhatatlan, könyörülj rajtunk.”

¹² Nicea-konstantinápolyi hitvallás.

¹³ A bizánci udvar ceremóniájába tartozott: a császárt csak fedett kezekkel lehetett megközelíteni. A hellenisztikus uralkodók udvarából származó szokás.

¹⁴ Cosmas szerzetes, a vigilia idiomelosa, Mercenier-Paris, 179.

„LÁTTA, HOGY AZ ISTEN LELKE MINT GALAMB LESZÁLLT ÉS FÖLÉJE ERESZKEDETT”

A keresztség galambja, ami az égből alászáll és Krisztuson nyugszik, a Teremtés könyvének kezdetére utal, ahol „Isten lelke lebegett a vizek fölött” (Ter 1,2), mint valamely madár a fészekalja fölött. Ily módon „mint galamb” szállt le a Lélek az Emberfiára és rajta maradt (vagy nyugodott) a vízből felkelő Jézuson, kinyilatkoztatván messiási mivoltát (messiás a héberben és a görögben Khrüsztosz, vagyis fölkent, lásd Lukács 4,18). A galamb képe, hogy megjelenítse a Szentlelket, már a Teremtés könyvének zsidó magyarázatában megtalálható: „Isten Lelke lebegett a vizek fölött, amint a galamb lebeg fiókái fölött anélkül, hogy azokat érintené.”¹⁵ Jóllehet a talmudi szöveg későbbi az evangéliumokénál, valószínűleg ősbibliai hagyományon nyugszik, s ebbe a judaizmus alkotta hagyományba illeszkedik bele az evangéliumi elbeszélés.

Egy másik bibliai hely is fontos azonban, amely az egyházatyák gondolkodását befolyásolta, Noé galambja. Gazdája az özönvíz végén útnak eresztette, csökkent-e a vízszint s a madár olajággal a csőrében tért vissza. A galamb tehát itt is kapcsolatban áll a vízzel, Jézus fölmerülése a Jordán vizeiből pedig az élő természet (emberek és állatok) felbukkanását jelzi a halált hozó özönvízből. Aranyszájú Szent János a Máté-evangéliumról írt egyik homiliájában kibontja e gondolatot. „A galamb többé nem olajágot tart csőrében, hanem megmutatja az embereknek azt, Aki majd elveszi a emberek valamennyi baját és számunkra nagy reménységet jelent, amelyet be kell fogadnunk szívünkbe. A galamb nem egyetlen embert hív elő a bárkából, hogy újra benépesítse a földet, hanem az egész földet emeli a mennybe, és egy olajág helyett az embereknek elhozza az istengyermekség kegyelmét.”¹⁶

Az ikonon a galamb egy, az egekből fakadó fénysugárban száll alá. Az ég és a föld között a galamb a csillagnak megfelelő helyet foglalja el, ami szintén az egekből jött és megállott (mint a fészke fölött lebegő madár) a hely fölötte, ahol a Gyermeke volt (Máté 2,9).

¹⁵ Talmud, Hagigah 15a, II. János Pál pápa a 2000-ben április 12-én tartott kihallgatáson elhangzott beszédében idézte.

¹⁶ Aranyszájú Szent JÁNOS: Tizenkét homília Szent Máté evangéliumáról.

„AZ ÉGBŐL SZÓZAT HALLATSZOTT: EZ AZ ÉN SZERETETT FIAM”

Az Atya hangja, hasonlatos a mennydörgéshez (lásd János 12,29), amikor kimondja, hogy Krisztusban megdicsőült a neve, „a nép, amely ott ácsorgott, ennek hallatára azt gondolta, hogy mennydörgött”. Az egyházatyák mindezt egy zsoltárverssel rokonították. „Az Úr szava a vizek fölött, az Úr a hatalmas vizek fölött, az Úr szava tele erővel, az Úr szava tele fönsséggel, az Úr szava cédrusokat tördel” (Zsolt 29,3-5). Ezt a zsoltárt a bizánci liturgia a zsoltosma valamennyi órájában végigénekli Krisztus megkeresztelkedésének ünnepén.

Am miként lehet ábrázolni a hangot, az Úr hangját? A festők leggyakrabban megelégednek a megnyílt mennyekből alászálló fényességgel, néhányan az Atyát jelképező kezet is odafestik. A hang lényeges: mert ha a Lélek Jézus fölött lebegve jelzi, hogy ő a Krisztus, az Atya hangja magyarázza meg a Messiás istenfiúságát. „Ez az én szeretett Fiam.” A hang az, ami a *théophania* ünnepét átalakítja Istennek Krisztusban történt megnyilatkozásává. „Előtte – mondja Aranyszájú Szent János – ismeretlen volt a nép számára, keresztsége révén mindenkinek megmutatkozott.”¹⁷

Az Atya hangja, a megtestesült Ige teste, a Lélek galambja: Krisztus keresztségének az ünnepe a Szentháromság ünnepe és ennek az ünnepnek az ikonja hosszú időn át a Szentháromság legelfogadottabb ikonja volt, egészen addig, amíg Ábrahám *Philoxéniája* nem foglalta el ennek a helyét.¹⁸ E szentháromságos dimenzió kiemelt módon hangsúlyozódik a liturgiában. „A Szentháromság, a mi Istenünk kinyilatkoztatta magát előttünk megosztottság nélkül, mert az Atya hangos szóval tanúskodik Fia mellett, a Lélek leszáll a vizekre galamb képében, a Fiú tiszta fejét lehajtja az Előfutár előtt és fölveszi a keresztséget.”¹⁹ „A Szentháromság mutatta meg önmagát a Jordánban.”²⁰

Az ikonon a Szentháromságot néha a nyitott egekből aláhulló három fénysugár jelzi, a Szentháromság eme megnyilvánulása (*épiphanía*) mint fény az ünnepet ragyogóvá teszi. A latin liturgia zsoltosmájában így énekel: „Fény a fényből, feltündököltél Krisztus!” Az egész liturgia ragyog ettől a fénytől, a szövegekből éppen úgy, mint az ünnep körmenetén hordozott

¹⁷ Aranyszájú Szent János: *Harminchét homília a keresztségről*.

¹⁸ Ábrahám megvendégeli a három idegent. Andrej Rjublov Szentháromság ikonja.

¹⁹ A virrasztás idiomelosa, Mercenier-Paris, 155.

²⁰ A 8. rész tropárja, Mercenier-Paris, 192.

éő gyertyákról: „Az, akit a fény, mint köntös, úgy fog körül (104,2), éretünk méltóztatott hozzánk hasonulóvá válni. Most a Jordán hullámaival fedi be magát.”²¹

Krisztus megkeresztelkedésének más, tudósabb olvasatai is lehetségesek. Ez a rövid áttekintés csak az ünnep lelki és liturgikus dimenzióit volt hivatott áttekinteni, amelyen Jézusnak János által a Jordán vizében kiszolgáltattott keresztségére emlékezünk. Ez a történelmi esemény, amely vitákat kavart (nevezetesen azok részéről, akik ebben a eseményben az ember Jézus Isten általi adopción, vagyis fiúvá fogadását látták), számunkra több jelentéstartalmat hordoz. Az evangéliumi elbeszélések, noha a megtapasztaltakat foglalják magukban, egyúttal az evangélisták által fölfedezett, a Szentlélek által sugalmazott szentírási egybeesésekről tanúskodnak. Az egyházatyák folytatták e fölfedezéseket, elmélkedtek, töprengtek fölöttük és az Ő és az Új Szövetség szövegei közötti más kapcsolatokat is felszínre hoztak, és a betű szerinti értelmet kereső olvasást megelőzően, intertextuális olvasatot hoztak létre. A liturgia, főként himnuszaival tovább díszítette ezt a képet és a lelki megtapasztalásnak ragyogó nyelvi-gondolati köntöst adott. Az ikon képekben nyújtja a hívó embernek mindazt, amit a liturgia szavakban mond el.

FORDÍTOTTA: TÖRÖK JÓZSEF

ÉLETRAJZI ADATOK

MARIE-HÉLÈNE CONGOURDEAU, 1947-ben született, férjzett, öt gyermeke, egy unokája van, a *Communio* francia kiadásának szerkesztőbizottsági tagja. A CNRS kutatója (bizánci történelem). A „*Pères dans la foi*” sorozat (Éditions Migne) szerkesztője, Nicolas Cabasilas: *La vie en Christ* című művét adta ki a SC sorozatban, 355 és 361. Írt két regényt: *Le silence du roi David* és *Quand viendra le four de Seth* (Presses de la Renaissance).

²¹ Cosmas szerzetes, a vigília idiomelosa, Mercenier-Paris, 179.

TARTALOM

TÖRÖK JÓZSEF

Beköszöntő

1

JEAN-PIERRE BATUT

Jézus keresztségének teológiai olvasata

3

MICHAEL FIGURA

Jézus megkeresztelkedése mint a szentháromságos
egy Isten kinyilatkoztatása

14

EGON KAPELLARI

A víz megszentelése

28

GIORGIO FEDALTO

Jézus keresztsége az egyházatyáknál

36

MARIE HÉLÈNE CONGOURDEAU

Az Úr keresztségének ikonja. Liturgikus olvasat

46

COMMUNIO

NEMZETKÖZI KATOLIKUS FOLYÓIRAT IDEGEN NYELVŰ VÁLTOZATAI

- ANGOL (USA): *International Catholic Review Communio* (P.O. Box 4468 Washington, D.C. 20017-0468) – David L. Schindler (dir.)
- ARAB: Al-Ligâ: *Revue Chrétienne Internationale Communio* (rue Mgr. Mobarak Achrafieh, Beyrouth, Liban; – 7, rue Coëtlogon, 75006 Paris) – Mihel Hayek (dir.)
- ARGENTIN: *Revista Catolica Internacional Communio* (Libertador 17115, AR-1641 San Isidoro – Alberto Espezel (dir.)
- BRAZIL: *Revista internacional catolica de cultura communio* (Rua Benjamin Constant 23, 6 andar, BRA-200001-970 Rio de Janeiro) – Estevao T. Bettencourt (seccr.)
- CHILEI: *Revista Catolica Internacional Communio* (Av. Ricardo Lyon 1177, Providencia, CHILE-Santiago) – Fernando Moreno (dir.)
- CSEH: *Mezinárodní Katolická Revue Communio* (Husova 8/234, CZ-110 00 Praha 1) – František X. Halas (dir.)
- FLAMAND-HOLLAND: *Internationaal Katholiek Tijdschrift Communio* (Burgemeesterstraat 59 bus 6, B-3000 Leuven) – S. Van Calster (dir.); (Heijendallaan 82, NL-6464 EP Kerkrade) – J. Ambaum (dir.)
- FRANCIA: *Revue Catholique Internationale Communio* (5, passage Saint-Paul, F-75004 Paris) – Vincent Carraud (dir.)
- HORVÁT: *Svesci Communio* (Kršćanska Sadašnjost, Marulićev trg 14, HR-41001 Zagreb) – Tomislav J. Šagi-Bunić (dir.)
- LENGYEL: *Miedzynarodowy Przegląd Teologiczny Communio* (Oltarzew, Kilinskiego 20, PL-05-850) – Ozarow Mazowiecki (dir.)
- NÉMET: *Internationale Katholische Zeitschrift Communio* (Lindenmattenstrasse 29, D-79117 Freiburg, i.B.) – Maximilian Grenier (dir.)
- OLASZ: *Rivista Internazionale di Teologia e Cultura Communio* (Via Gioberti 7, I-20123 Milano) – Elio Guerriero (dir.)
- PORTUGÁL: *Revista Internacional Católica Communio* (Universidade Católica Portuguesa, Palma de Cima, P-1600 Lisboa) – Henrique de Noronha Galvão (dir.)
- SPANYOL: *Revista Catolica Internacional Communio* (Cedaceros 3-2, E-28014 Madrid) – Juan-Maria Laboa (dir.)
- SZLOVÉN: *Mednarodna Katoliška Revija Communio* (Dolničarjeva 4, SLO-1000 Ljubljana) - Tomaz Podobnik (dir.)
- UKRÁN: *Sopricastija-Koinonia-Communio* (bd. Vinnicenska 22, CP 808, UA-79008 Lviv (Leopoli)